

60. YILINDA NATO VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
COŞKUNÖZ HOLDİNG

60. YILINDA NATO VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Rapor No: 2

Nisan 2009 - Ankara

ISBN: 978-605-5330-79-8

Bu raporun yayınlanmasındaki katkılarında ötürü Coşkunöz Holding'e teşekkür ederiz.

© 2009 ORSAM

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) 1 Kasım 2008'de çalışmalarına başlamıştır. Ortadoğu ve Avrasya özelindeki çalışmalara yoğunlaşan ORSAM, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı kuruluşudur.

ORSAM'ın Ortadoğu ve Avrasya Dünyasına Bakışı

Ortadoğu'nun ve Avrasya'nın iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne Avrasya ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ve Avrasya ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik haklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM'ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu ve Avrasya algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayın altyapısıyla Ortadoğu ve Avrasya literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye'de konuk edilmesini kolaylaştırarak, bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır. www.orsam.org.tr

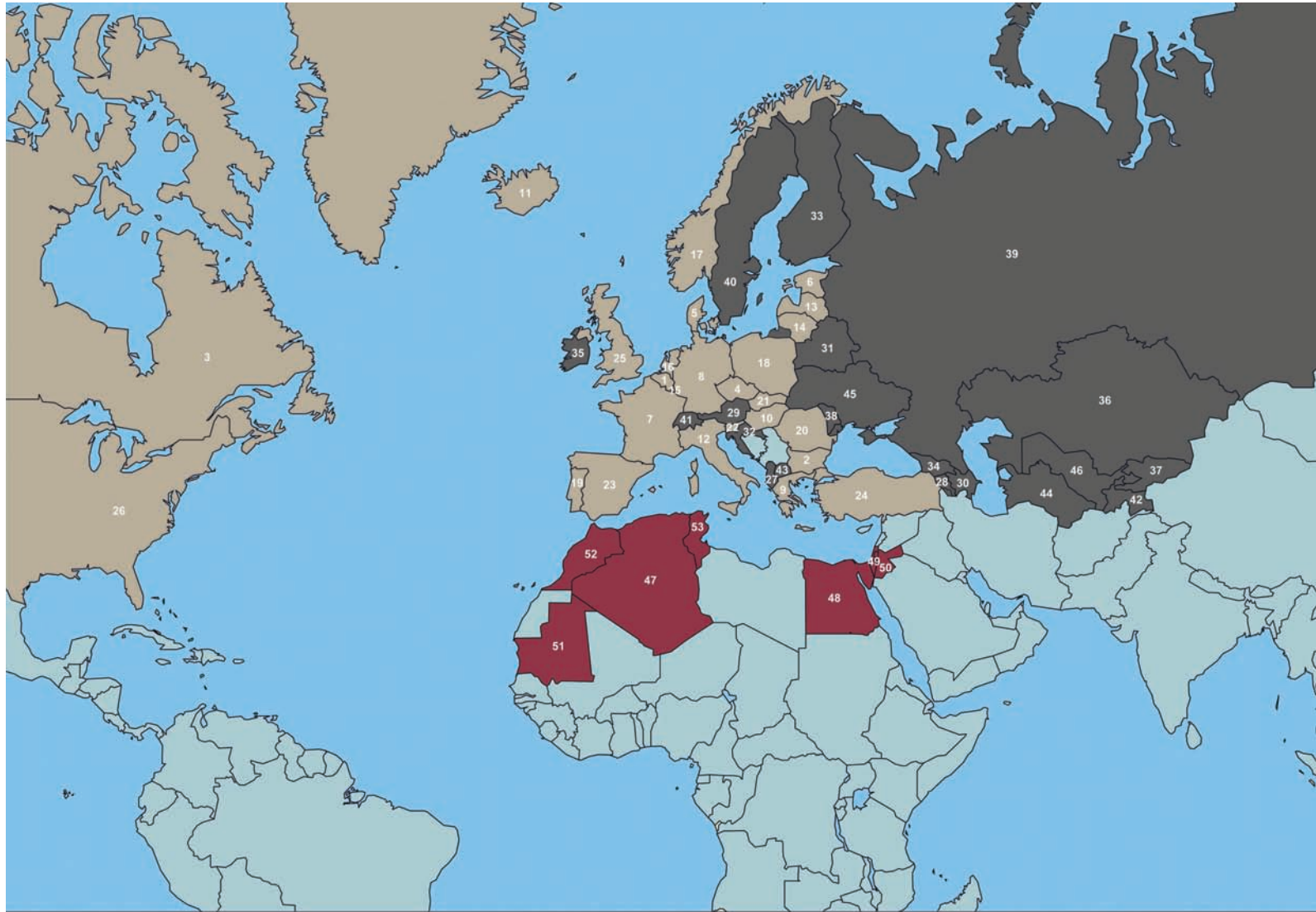
COŞKUNÖZ HOLDİNG

Coşkunöz Holding, Bursa merkezli olarak otomotiv, makina, ısı, savunma ve havacılık sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Grubun ilk anonim şirketi olan Coşkunöz Metal Form A.Ş.'i 1973 yılında kurulmuştur. Bugün 900 çalışanıyla Coşkunöz Metal Form, başta otomotiv sanayii olmak üzere sac şekillendirme kalıpları, montaj ve ölçü kontrol fişstürleri, kaynak makinaları, hidrolik ve mekanik pres imali, üretilen kalıplarla çelik ve alüminyum alaşım- lı sac malzemelerin şekillendirilmesi, montajı konularında üretim yapmaktadır. Şirket, Türk otomotiv sanayinin gelişiminde ve yerleşmesinde büyük katkılar sağlamış ve Türkiye'nin 500 en büyük firması arasında hakettiği yeri almıştır. Coşkunöz Holding bünyesinde yer alan Beltan Vibracoustic, Betaseals ve Belka firmaları kauçuk-metal sektöre titreşim kontrol elemanları, rulman contaları, sızdırmazlık elemanları imal etmektedir. Coşkunöz Radyatör ise, ısı sektörüne, panel radyatör ve havlupan üretmekte, bu alanda Türkiye'nin ilk 3 firması arasında yer almaktadır. 20 yıldır savunma sanayine aralıksız hizmet eden Coşkunöz Holding; 2006 yılında Eskişehir'de temellerini attığı Coşkunöz Savunma ve Havacılık A.Ş. ile bu sektörde büyüme hedefine hızla yaklaşmaktadır. Küresel talepler doğrultusunda teknoloji üretimi, rekabetin kaçınılmaz unsuru olmuştur. 2005 yılında kurulan Coşkunöz Ar-Ge, grup şirketlerinin araştırma ve geliştirme faaliyetlerini üstlenmekte, sac işleme süreçlerinde mühendislik katma değerini yükseltmeyi ve teknolojisi yüksek makina ve ekipman üretimini hedeflemektedir. Tüm bu sanayi yatırımlarının yanı sıra, Coşkunöz Holding'in kurumsal sosyal sorumluluk anlayışıyla, mesleki eğitime katkı sağlamak için 1988 yılında Bursa Coşkunöz Eğitim Vakfı kurulmuştur. Her yıl Coşkunöz Holding şirketlerinin cirolarından ve karlarından belli bir oran Coşkunöz Eğitim Vakfı aracılığı ile eğitim için ayrılmaktadır. Geçtiğimiz sene kuruluşunun 20. yılı kutlayan Coşkunöz Eğitim Vakfı, Milli Eğitim Bakanlığı'na devrettiği teknik lise, verdiği burslar, düzenlediği meslek edin- dirme programları ve uzmanlaştırma eğitimleri ile sektöre yetişmiş elemanlar kazandırmış, yüzlerce işsiz genci iş ve meslek sahibi yapmıştır. www.coskunoz.com.tr

İçindekiler

1. NATO Düşüncesinin Doğuşu ve Kuruluşu.....	5
2. Soğuk Savaş Döneminde NATO.....	7
2.1. Soğuk Savaş Sonrası Tehdit Algılamalarında ve NATO'daki Değişim.....	7
3. NATO'nun Yeni Tehdit Algılamaları Karşısında Oluşturduğu Yeni Stratejiler ve ABD- NATO İlişkileri.....	10
4. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP).....	11
5. “Yeni Ortadoğu” ve Başkan Barack H. Obama.....	12
6. Transatlantik İlişkilerindeki Gelişmeler.....	14
6.1. ABD ile AB'nin Çatışan Çıkarları.....	15
6.2. ABD ile AB'nin Çakışan çıkarları.....	16
7. NATO-ABD İlişkilerinde Enerjinin Rolü.....	18
8. 11 Eylül Sonrasında NATO Stratejilerinde Meydana Gelen Değişim, Terörle Mücadelede Şekillenen Yeni Konseptler.....	19
9. NATO'nun Terörle Mücadele Konseptlerinin Uygulamadaki Durumu.....	21
10. Terörler Mücadele Konsept ve Uygulamalarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi.....	22
11. Terörle Mücadelede Türkiye'nin Beklentileri.....	23
12. NATO-ABD ve Türkiye arasındaki Son Gelişmeler.....	24
12.1. Afganistan Konusu.....	25
12.2. Montrö'yü İhlal Teşebbüsleri.....	26
12.3. Ambargo ve Önleyici Teşebbüsler.....	26
12.4. NATO'nun Genişlemesinin Türkiye'ye Etkileri.....	26
13. NATO'daki Son Gelişmeler.....	27
14. NATO'nun Geleceğine İlişkin Öngörüler ve Türkiye.....	29

NATO Üyesi Ülkeler

Belçika (1)	Litvanya (14)
Bulgaristan (2)	Lüksemburg (15)
Kanada (3)	Hollanda (16)
Çek Cumhuriyeti (4)	Norveç (17)
Danimarka (5)	Polonya (18)
Estonya (6)	Portekiz (19)
Fransa (7)	Romanya (20)
Almanya (8)	Slovakya (21)
Yunanistan (9)	Slovenya (22)
Macaristan (10)	İspanya (23)
İzlanda (11)	Türkiye (24)
İtalya (12)	Birleşik Krallık (25)
Letonya (13)	ABD (26)

NATO ile Ortaklık İlişkisi Olan Ülkeler

Arnavutluk (27)	Kırgızistan (37)
Ermenistan (28)	Moldova (38)
Avusturya (29)	Rusya (39)
Azerbaycan (30)	İsveç (40)
Beyaz Rusya (31)	İsviçre (41)
Hırvatistan (32)	Tacikistan (42)
Finlandiya (33)	Makedonya (43)
Gürcistan (34)	Türkmenistan (44)
İrlanda (35)	Ukrayna (45)
Kazakistan (36)	Özbekistan (46)

Akdeniz Diyalogu Ülkeleri

Cezayir (47)	Moritanya (51)
Mısır (48)	Fas (52)
İsrail (49)	Tunus (53)
Ürdün (50)	

.....
E. Tümgeneral Armağan Kuloğlu
ORSAM Başkanışmanı
armagankuloğlu@orsam.org.tr

60. Yılında NATO ve Türkiye İlişkileri

Özet

NATO İttifakı, yayılmakta olan Sovyet tehdidine karşı kurulmuş ve kurulduğundan bugüne kadar 60 yıl kadar bir süre geçmiştir. Kuruluşundan Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar olan dönemde, içinde bulunulan tehdit algılaması ortamında kuruluş maksadına uygun olarak hareket eden NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Varşova Paktının ortadan kalkması ile varlığını devam ettirip ettirmeme konusunda kendisini sorgulamaya başlamıştır. Bu dönemde, NATO'nun değişen düzenin koşullarına göre yeniden yapılandırılmasına karar verilmiş, Soğuk Savaş sonrasındaki gelişmeler, riskler ve belirsizlikler, bir istikrar ve denge unsuruna ihtiyaç olduğunu göstermiş ve bunun da NATO ile sağlanabileceğini yaşanan olaylar belirginleştirmiştir. NATO'nun değişen düzenin koşullarına göre yeniden yapılandırılmasında, SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin yanında Sovyet tehdidinin ortadan kalkması sonrasında ortaya çıkan belirsizliklerin ve risklerin önemli bir neden olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan yeni duruma göre tehdidin yeniden değerlendirilmesi yapılmış, başta uluslararası terör olmak üzere kitle imha silahlarının yaygınlaşması, silah, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, kitlesel göç hareketleri gibi tehditler yeni tehdit algulamaları olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda NATO sadece bir kolektif savunma örgütü olmanın yanında, kolektif ve iş birliğine dayalı bir güvenlik örgütü haline de gelmiş ve örgüt, bilinen görev alanının dışına da çıkmaya başlamıştır.

Yeni stratejilerin oluşumunda, tehdit algulamalarının yanı sıra NATO'nun lideri durumunda olan ABD'nin tutumu da etkili olmuştur. Soğuk Savaş'tan sonra oluşan tek kutuplu dünya düzeninde ABD, her alanda belirleyici rol oynamaya başlamıştır. Bu durum ABD'nin dünyadaki gelişmeleri kontrol edebilme, bir noktada hegemonya yaratabilme isteğinin artmasına sebep teşkil etmiştir. Bu çerçevede ABD'nin NATO üzerindeki etkisi de Soğuk Savaş döneminden daha fazla görülmeye başlamıştır. NATO, eski NATO değildir, değişime uğramıştır. Yeni üyelerin katılımı, NATO'daki ABD kontrolünü arttırmıştır. Ayrıca yeni tehdit algulamaları ışığında oluşturulan stratejiler ile de alan dışına çıkmaya başlamış ve etki alanını bir noktada bütün dünya olarak algulamaya başlamıştır.

ABD'nin hegemonyasını koruma ve pekiştirme politikası NATO'nun uygulamayı planladığı politikayı da etkilemektedir. Bu durum ise kaçınılmaz olarak Türkiye-NATO ilişkilerine yansımaktadır. Türkiye 1952'den itibaren NATO'nun üyesidir. O yıllarda artan Sovyet tehdidi karşısında kendi güvenliğini güçlendirmek maksadı ile bu teşkilata üye olmuştur. Soğuk Savaş'ın sonuna kadar, NATO'nun sağladığı güvenlik konusunda zaman zaman endişeler, Kıbrıs Harekâtında olduğu gibi, bazı olumsuzluklar yaşansa da genel olarak olumlu bir dönem geçirmiştir. NATO, modernizasyon ve batı ile yakın ilişkiler konusunda müspet bir ortam oluşturmuştur. Türkiye de buna karşılık NATO'ya olması

gerekenden çok fazla bağlılık ve sadakat göstermiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra dünya siyasetinde ve buna paralel olarak güvenlik politikalarında değişim olmuş, NATO'nun değişen ve odağını genişleten misyonuyla beraber, Türkiye oluşması muhtemel kriz bölgelerinin etkilerine açık hale gelmiştir.

Türkiye'nin, 21. yüzyılda büyük devletlerin çıkar çatışmalarının yaşandığı bölgesel krizlerin merkezinde yer alan bir devlet olarak, bu krizlerden etkilenmemesi, güvenliğini sağlayabilmesi ve bölgede etkili olabilmesi için NATO ve AGSP açılımlarında politik ve askeri olarak etkili bir şekilde yer alması önem arz etmektedir. Ancak bu hususun kendi insiyatifi ile oluşturabileceği bölgesel ve küresel ilişkilere engel teşkil etmemesi de en az bunun kadar önemlidir.

Uluslararası ortamın önümüzdeki 25-30 yıl içinde tek kutupluluktan çok kutupluluğa doğru bir değişim süreci yaşayacağı, bu kapsamda Rusya, Çin, Hindistan ve bir ölçüde de Japonya'nın bu kutupları oluşturabileceği, AB'nin bir kutup olabilme niteliğinin zayıf bir ihtimal olduğu düşünülmektedir. NATO'nun da AB gibi genişlemesini sürekli tutması halinde ve ABD etkisi de azaldıkça karar alma sürecinde karşılaşacağı sıkıntılar nedeniyle önceki gücünü muhafaza edebileceği konusunda tereddütler bulunmaktadır. Özellikle NATO'nun barış adına alan dışına çıkması, BM kontrolünde olmadığı takdirde önemli sıkıntılar yaratabilecektir. Bu nedenle Türkiye'nin NATO ile olan ilişkilerinin yanında diğer faktörleri de gözetmesinde yarar görülmektedir. Ancak yine de Atlantik ötesi ilişkilerin ve bu çerçevede NATO'nun temel güvenlik platformu olarak güçlendirilmesinin Türkiye'nin çıkarlarına uygun düştüğü varsayılmaktadır.

Türkiye, NATO'yu Transatlantik ilişkilerin temel politik ve askeri yapısı olarak görmektedir. Bu nedenle henüz bu ittifakın yerini doldurabilecek köklü bir yapı bulunmadığından, NATO İttifakı'na önem vermeye devam etmektedir. Ancak diğer taraftan NATO'nun ve dünyadaki tehdit algulamalarının, Türkiye'nin bu ittifaka girdiği ortamda olmadığı, Soğuk Savaş müteakip ittifakın daha çok ABD amaçlarına uygun hareket ettiği, Türkiye'nin bu ittifaka eskisi gibi ihtiyacı bulunmadığı, bu nedenle NATO'ya sadakat derecesinde bir bağlılığın ve bağımlılığın olmasına gerek olmadığı, NATO konusunun denge politikaları çerçevesinde yürütülmesinin Türkiye'nin menfaatlerine daha uygun olacağı da değerlendirilmektedir. Türkiye'nin NATO'ya fazla güvenmeden, ancak NATO'nun içinde kalarak ulusal çıkarlarına uygun hareket etmesi, NATO'yu ülkelerle çeşitli konuları müzakere edebilecek, istikrarlı ve geniş bir platform olarak görmesi, çıkarlarına uygun olmayan konularda "veto" hakkını kullanması veya bunun karşılığında başka bir çıkar sağlama uygun bir yaklaşım tarzı olacaktır. Türkiye'nin bundan sonra kendisini merkeze alan, çevre ülkeleri, Rusya Federasyonu, Kafkasya, Orta Asya ve hatta Şangay İşbirliği Örgütü ile diyalog içinde olan çok taraflı bir dış politika uygulamasının yararlı olacağı kıymetlendirilmektedir. Güvenlik politikalarının da NATO'yu dışlamadan ancak yukarıdaki çerçevede ele almasının ve yürütülmesinin gerekli olduğuna inanılmaktadır.

1. NATO Düşüncesinin Doğuşu ve Kuruluşu

NATO'nun kuruluşuna yönelik ilk düşünceler İkinci Dünya Savaşı sonlarına rastlamaktadır. Savaşın sonlarına doğru Sovyetler Birliği, ABD, İngiltere ve Fransa'nın liderleri önce Yalta'da, savaşın hemen bitiminden sonra da Potsdam'da bir araya gelerek diplomasinin alışılmış usullerine göre Avrupa'da sınırları yeniden düzenlemiş, nüfuz bölgelerini belirlemiş ve Milletler Cemiyeti'ni, Birleşmiş Milletler adı altında yeniden örgütleyerek uzun süreli bir barışın esaslarını oluşturmaya çalışmışlardır. Aslında yapılan iş galip gelenlerin milli menfaatlerini gözetmeye çalışmalarından başka bir şey değildir. Zira Almanya'ya karşı savaşı yürütmüş olan Batılı müttefikler ile Sovyetler Birliği arasında Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasının dışında ortak bir çıkar alanı da yoktur. Daha da önemlisi arada kapatılması imkânsız ideolojik farklılıklar da vardır.

Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin işgal etmiş olduğu ülkelerde Sovyet ordusunun desteğiyle Komünist partiler, demokratik teamüller dışında yöntemler kullanarak iktidarı ele geçirmişlerdir. O yıllarda Sovyetlerin bu fiili genişleme siyaseti karşısında Batılı ülkeler arasında herhangi bir siyasi veya askeri bir dayanışmayı ortaya koyacak bir antlaşma ve örgütlenme yoktur. Barış ve güvenliğin sağlanmasından sorumlu olan Birleşmiş Milletler, Güvenlik Konseyi'ndeki Sovyet vetosu nedeniyle karar alamaz durumdadır. Avrupa'daki müttefikler kendilerini korumasız hissetmeye başlamışlardır. Bu nedenle 17 Mart 1948 tarihinde İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg aralarında imzaladıkları "Brüksel Antlaşması" ile muhtemel bir tecavüze karşı kuvvetlerini birleştirmeyi kabul ederek Mareşal Montgomery'nin komutasında ilk müşterek askeri teşkilatı kurmuşlardır. NATO ittifakının başlangıcı olarak kabul edilen bu teşkilat, 1955 yılında Batı Avrupa Birliği adını alacak olan teşkilatın da temelini teşkil etmiştir.

Brüksel Antlaşması ile gerçekleştirilen bu teşebbüs, Batı Avrupa'nın müşterek savunma yo-

lunda attığı ilk adımdır. Antlaşmayı gerçekleştiren bu beş ülkenin yalnız kendi askeri güçleriyle etkili bir savunma sistemi kuramayacakları açıktır. Sovyetlerin askeri gücü karşısında kuvvet dengesinin Batı Avrupa lehine dönmesi, ancak ABD'nin ve Kanada'nın savaş yıllarında olduğu gibi bu ittifaka girmeleri ile mümkün olacaktır. ABD'nin kendi iç siyasi engellerini aşması ile böyle bir ittifak gerçekleşmiş ve 4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması ile İttifak, bilinen yaygın adı ile NATO olarak kurulmuştur. Brüksel Antlaşması'na dâhil beş ülkeyle beraber müzakere sürecine çağrılan İtalya, İzlanda, Danimarka, Norveç ve Portekiz'in de katılımı ile NATO'nun üye sayısı 12'ye ulaşmış, Türkiye ve Yunanistan'ın 1952'de, Almanya'nın 1955'te, İspanya'nın 1982'de İttifaka katılması ile üye sayısı 16 olmuştur. Soğuk Savaş dönemi bu 16 üye ile aşılmıştır.

2. Soğuk Savaş Döneminde NATO

NATO, kurulduğu 1949 yılından 1989 yılına kadar geçen 40 sene içinde Avrupa'nın güvenliğini tartışmasız bir şekilde temin etmiştir. Tehdidin mahiyetinin ve büyüklüğünün belli olduğu bu dönemde, savunma stratejileri ve askeri kuvvet yapıları tehdide yönelik olarak tespit ve teşkil edilmiş ve uygulanmıştır.

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde kendisine yönelebilecek silahlı tecavüzlere karşı güvenliğini kendi öz savunması ile birlikte, NATO'nun bir üyesi olarak da sağlamıştır. Her ne kadar bu dönem içinde bir kanat ülkesi olarak Türkiye'nin gerek NATO'ya tahsis ettiği kuvvetler üzerindeki emir-komuta yetkisi, gerekse ülkenin belirli bir bölgesine yönelik mahdut hedefli bir tecavüz vukuunda NATO'nun bütünüyle reaksiyon göstermesi konularında tereddütleri, endişeleri, hatta zaman zaman korkuları oldu ise de 40 yıllık süre içinde ülke güvenliğine NATO'nun katkısının büyük olduğu da bir vakiydir. NATO'nun oluşturduğu güvenlikte, genelde en büyük etkenin nükleer dehşet ortamında ABD'nin sağladığı nükleer şemsiyenin büyük payı olduğunu burada belirtmekte yarar görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, dünya iki süper gücün ortaya çıkışına şahit olmuştur. Sovyetler Birliği'nin 'süperliği' 45 sene kadar sürmüş, ABD'ninkinin ise daha ne kadar süreceği belli değildir. 21. yüzyılın tamamında tek kutuplu bir dünyada yaşanmayacağı, daha başka güç odaklarının da ortaya çıkacağı, ancak bu yüzyıl içinde ABD'nin süper güç konumunu bir müddet daha sürdüreceği beklenmektedir. Savaş'tan birkaç sene sonra ABD bir süper güç olarak dünya çapında sorumlulukları olduğunun farkına varmış, Kuzey Amerika'da ve Pasifik Okyanusu'na dağılmış adalarda oturarak bu sorumlulukları yerine getiremeyeceğini, Avrupa'nın hâlâ dünyanın merkezi durumunda olduğunu, Avrupa'da söz sahibi olunmadıkça süper güçlük iddialarının da yeterli dayanaktan yoksun olacağını değerlendirmiştir. 1950'den sonraki yıllar ABD'nin ekonomik ve askeri gücü ile Avrupa'da itirazsız söz sahibi olduğu yıllardır. Güvenlik ihtiyacının gerektirdiği ağır savunma harcamaları, ABD'nin varlığı ile NATO'nun Avrupalı üyeleri için hafiflemiş, savunmadan kısılan imkânlar sosyal devletin gereklerine harcanabilmiştir. Bu arada Türkiye modern harp silah ve araçlarına biraz daha fazla sahip olabilme uğruna ekonomik gücünün çok üstünde bir silahlı kuvveti muhafaza ederek hem NATO'nun insan gücü açığını kapatmış ve hem de kendi teknolojik yetersizliğini bu şekilde telafi etmeye çalışmıştır.

4 Nisan 1949'da Soğuk Savaş ortamında kurulmuş olan NATO'nun kuruluş amacı, 1952-1957 yılları arasında görev yapan NATO Genel Sekreteri Lord Ismay'ın söylediği gibi, SSCB'yi dışarıda, ABD'yi içeride ve Almanya'yı aşağıda tutmak olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda NATO, kolektif savunma amaçlı bir örgüt olarak kurulmuştur. Bu çerçevede NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Anlaşması'nın 5. maddesine göre NATO üyelerinden birine yapılan saldırı tümüne yapılmış sayılacak ve karşılık, kolektif olarak verilecektir. Metinde belirtilmesine rağmen bu ilk maddenin temel amacı SSCB'den gelebilecek bir saldırıya karşı üye devletlerin birlikte hareket ederek birbirlerinin güvenliğine katkıda bulunmalarını sağlamaktır.

NATO içindeki ABD'nin üstün durumu zaman geçtikçe İttifak'ın Batı Avrupalı üyelerini rahatsız etmiştir. Avrupa Birliği fikri son 50 yıl içinde adım adım gerçekleşip "Birleşik Avrupa Devleti" hedefine doğru ilerledikçe Avrupa devletlerinde ABD'nin askeri vesayetinden kurtulma düşüncesi de gelişmeye başlamıştır. Zaten Fransa 1966 yılında İttifak'ın askeri yapısından çekilmiştir. Öte yandan ABD de İttifak içinde yüklendiği ağır ekonomik askeri yükümlülüklerden hoşnut olmayıp Batı Avrupalı İttifak üyelerinin daha fazla yükümlülük almasını istemektedir. Zamanın ABD Dışişleri eski Bakanı H. Kissinger bir konuşmasında NATO'yu Doğu Bloku karşısında bir kolu bağlı olarak dövmüşmek zorunda kalan bir boksöre benzetmiştir. Bağlı kol durumunda olan Batı Avrupalı İttifak üyelerinin de dövüşme katılmasının gerektiği fikri oluşmaya başlamıştır.

1984 yılında ABD'nin Sovyetler Birliği ile uzun menzilli füzelerin sınırlandırılması pazarlığına girmesi ve Yıldız Savaşları Projesi ile Kuzey Amerika'yı koruma girişimleri, İttifakın Batı Avrupalı üyelerini yeni arayışlara sevk etmiş ve Batı Avrupa'nın Güvenlik Mimarisinde yeni bir üslup değişikliğine gidilmiştir.¹

3. Soğuk Savaş Sonrası Tehdit

Algılamalarında ve NATO'daki Değişim

1989 yılının sonlarına doğru SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte NATO'yu meşru kılan en önemli nedenlerden biri olan Varşova Paketi ortadan kalkmıştır. Batı Bloku'nun savunma örgütü olan NATO ise Varşova Paketi'nin aksine varlığını devam ettirmiş ve dönemin ihtiyaçlarına göre yeniden organize olma faaliyetlerine girişmiştir. Varşova Paketi, iki kutuplu dünya düzeninde Doğu Bloku'nun savunma ihtiyacını karşılamaktan öteye gidemeyen ve bir anlamda NATO'ya karşı kurulan savunma işlevli bir örgüt niteliğinde iken NATO, Varşova Paketi'ne karşı Batı'nın sadece savunma ihtiyacını karşılamakla sınırlı kalmamıştır. NATO'nun bir savunma örgütü olma özelliği kadar önemli diğer bir özelliği de üye ülkeler arasındaki askeri, siyasi ve sistem içi ilişkileri koruma, geliştirme ve düzen-

leme işlevlerini yerine getirmeye çalışmasıdır.

Temmuz 1990'da yapılan NATO Zirvesi'nden başlayarak, NATO'nun değişen düzenin koşullarına göre yeniden yapılandırılmasına karar verilmiş, Kasım 1991'deki Roma Zirvesi'nde NATO'nun yeni Stratejik Konsepti kabul edilmiştir. Yeniden yapılanmanın Sovyet tehdidinin yerini alan yeni tehdit algılamaları göz önüne alınarak gerçekleştirilmesi ve NATO'nun bundan sonra bu yeni tehditlerle başa çıkmasına katkıda bulunması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Soğuk Savaş sonrasındaki gelişmeler, riskler ve belirsizlikler, bir istikrar ve denge unsuruna ihtiyaç olduğunu göstermiş ve bunun da NATO ile sağlanabileceğini yaşanan olaylar belirginleştirmiştir.

Özellikle Balkanlarda, Yugoslavya'nın dağılması sürecindeki soykırıma varan çatışmalar, Avrupa haritasının yeniden belirlenmesinde yaşanan gerginlikler, Sovyet etkisinde olan ülkelerin baskıdan kurtulmaları ile ortaya çıkan belirsizlikler, bu ihtiyacı teyit etmiştir. Çeşitli bölgelerde ortaya çıkan bölgesel problemler NATO'ya, Soğuk Savaş sonrasında da meşruiyet zemini hazırlayacak imkânlar yaratmıştır.

NATO'nun değişen düzenin koşullarına göre yeniden yapılandırılmasında, SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin yanında Sovyet tehdidinin ortadan kalkması sonrasında ortaya çıkan belirsizliklerin ve risklerin önemli bir neden olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan yeni duruma göre tehdidin yeniden değerlendirilmesi yapılmış, başta uluslararası terör olmak üzere kitle imha silahlarının yaygınlaşması, silah, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, kitle sel göç hareketleri gibi tehditler yeni tehdit algılamaları olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda NATO sadece bir kolektif savunma örgütü olmanın yanında, kolektif ve iş birliğine dayalı bir güvenlik örgütü haline de gelmiş² ve örgüt, bilinen görev alanının dışına da çıkmaya başlamıştır. Ayrıca, örgütün güvenlik konusunda istikrarı bozabilecek yeni yapılanmalara engel olmak ve kendi yapılanmasının etki alanını artırarak istikrar sağlamak maksadıyla genişletil-

mesine karar verilmiştir.

Bu bağlamda önce Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya, daha sonra Romanya, Bulgaristan, Slovenya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya ittifaka katılmıştır. Orta ve Doğu Avrupa'da, Orta Asya'da ve Kafkasya'da ortaklar edinmek amacıyla Barış için Ortaklık (BİO) Projesi hayata geçirilmiştir.

Bu çerçevede BİO Projesi kapsamındaki ülkeler NATO tarafından hem askeri konularda hem siyasi olarak (örneğin demokratikleşme konusunda) eğitime başlanmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak NATO Zirvelerinde alınan kararlarla İttifakın, alan dışı olarak kabul edilen Afganistan'dan sonra etkin olmasa da Irak için eğitim amaçlı görev alması da kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun siyasi boyutunun önem kazandığı görülmektedir. Son NATO Zirveleri olan sırasıyla Prag, İstanbul, Brüksel Zirveleri, Sofya'daki NATO ülkeleri dışişleri bakanları gayri resmi toplantısı ve Riga Zirvesi'nde alınan kararlarla bu düşünceler güçlendirilmiş, 2008 Bükreş Zirvesi ile bu yöndeki politikalara devam edilmiştir. Sorumluluk sahası konusu da yeni tehdit algılamaları ve kabul edilen misyon çerçevesinde, yazılı olarak belirtilmese de, bütün dünya olarak algılanmaya başlamış ve Birleşmiş Milletler'le (BM) yakın iş birliği konusu güçlenmiştir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun siyasi boyutunun önem kazandığı görülmektedir.³

NATO'nun yeni misyonu çerçevesinde Rusya Federasyonu (RF) ile olan ilişkilerinde de bir değişim yaşanmıştır. Bu değişime göre önceden 19+1 olarak ifade edilen bir yapıya geçilmiştir. Bu yapıyla RF'nin NATO içinde bir nevi gözlemci olarak yer alması ve karşılıklı güvenin oluşmasına yardımcı olmak üzere NATO Karar Alma Sürecini takip etmesi sağlanmıştır. Daha sonra 2002 yılından itibaren de sistemin içine alınarak "20'li yapı" olarak ifade edilen ve Karar Alma Sürecinde beraber çalışılan, ancak oy ve veto hakkı olmayan bir sistem oluşturulmuştur. Bu durum NATO'ya yeni üyelerin katılımıyla

2009'da 26+1=27'li yapı olarak sürdürülmüştür. Arnavutluk ve Hırvatistan'ın katılımıyla bu yapı 28+1="29'lu yapı" olarak sürdürülecektir. Daha sonra olabilecek yeni katılımlar ile yapının sayı olarak ifadesi de artış gösterecektir.

3. NATO'nun Yeni Tehdit Algılamaları Karşısında Oluşturduğu Yeni Stratejiler ve ABD-NATO İlişkileri

Tehdit algılamalarındaki bu değişim, sonuçta NATO'ya, ilk kurulduğunda sorumlu olduğu bölgelerin dışından da sorumlu olma ve bu bölgelerde istikrara katkıda bulunma misyonunu da yüklemiştir. Bu yeni durum doğal olarak NATO'nun teknolojik ilerlemesini, yeni sistemleri, yeni konseptleri, doktrinleri, kuvvet yapısını da kapsayan yeniden yapılanmasını beraberinde getirmiştir. Düşüncede, teşkilatlanmada, usul ve yöntemlerde değişiklikler olmuştur. Daha uzun mesafelere süratle intikal edebilen, hareket kabiliyeti yüksek, elastiki, çevik, üstün ateş gücüne sahip, istihbarat imkânları teknolojiyi de kullanarak daha da gelişmiş, haberleşme ve komuta kontrolü çok iyi olan, çoğunlukla özel olarak teçhiz edilmiş ve özel eğitim görmüş; ancak daha küçük yapıda birliklerden oluşan bir yapı öngörülmüştür.

Yeni stratejilerin oluşumunda, tehdit algılamalarının yanı sıra NATO'nun lideri durumunda olan ABD'nin tutumu da etkili olmuştur. Soğuk Savaş'tan sonra oluşan tek kutuplu dünya düzeninde ABD, her alanda belirleyici rol oynamaya başlamıştır. Bu durum ABD'nin dünyadaki gelişmeleri kontrol edebilme, bir noktada hegemonya yaratabilme isteğinin artmasına sebep teşkil etmiştir. Bu çerçevede ABD'nin NATO üzerindeki etkisi de Soğuk Savaş döneminden daha fazla görülmeye başlamıştır. Sonuçta NATO'nun lideri konumundaki ABD'nin geliştirdiği stratejilerle NATO'ya yüklenen yeni misyonlar ve örgütün doğuya doğru genişlemesi politikaları arasında paralellikler oluşmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte 20. yüzyılın başından beri küresel üstünlük sağlamaya çabalayan ABD, uluslararası sistemin en önemli, hatta tek güç merkezi haline gelmiş-

tir.⁴ Ancak, ABD doğudan gelen terör ve kitle imha silahlarının yayılması tehdidiyle karşı karşıya kalmış ve ABD'nin hegemonik liderliğini devam ettirebilmesi için bu yeni tehditlerin üstesinden gelmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, ABD bu tehditlerin ortaya çıktığı bölgeleri kontrol altına almayı amaçlamakta ve NATO'nun bu bölgelere doğru genişlemesini desteklemektedir. Buna ek olarak, ABD'nin liderlik ettiği NATO'nun genişlemesi, bu genişleme sürecinde NATO'ya giren ve girecek olan her üyenin ABD'nin yanında yer alması, ABD'nin hâkimiyetine ve hegemonik konumuna katkıda bulunmaktadır. Bu yeni durumda NATO genişledikçe ABD'nin gücü artmakta, kendisi ile rekabet etme düşüncesinde olan Avrupa Birliği (AB) genişledikçe karar alma konusunda yaşanan sıkıntı arttığından AB'nin gücü azalmaktadır. Ayrıca, hem NATO hem AB üyesi olan eski Sovyet Bloğu ülkeleri güvenliklerinden sağlanması konusunda ABD'ye güvencilerinden AB'nin ABD karşıtı politikalar izleme imkânı da, AB'nin bu ülkeleri kapsayacak şekilde genişlemesiyle, azalmaktadır. Bu nedenle ABD, hegemonik konumuna katkıda bulunduğu ve Avrupa'nın doğusundan AB'ye katılan ülkeleri Batı Çıpası içinde tutmaya katkı sağlayacağı için NATO'nun yanında AB'nin genişlemesini de desteklemektedir.

ABD'nin liderliğini sürdürebilmesi için enerji kaynaklarını ve yollarını kontrol altına alması da çok önemlidir; zira günümüzde endüstriyel kalkınmanın gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan en önemli ham maddeler arasında petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları yer almaktadır. Bu çerçevede, ABD'nin kurmak istediği Yeni Dünya Düzeni'nin önündeki en büyük tehdit olan terörün ve kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi ve enerji kaynakları ile yollarının kontrolünün sağlanması amacıyla ABD "Büyük Ortadoğu Projesi" (BOP) olarak bilinen projeyi geliştirmiş ve uygulamaya koymuştur.⁵ BOP, ABD'nin dünyayı kontrol edebilme ana politikasının önemli bir ayağı olarak da mütalaa edilebilir.

4. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)

BOP genel olarak Kuzey Afrika ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri, Kafkasya ve Orta Asya'yı kapsayan, coğrafi olmaktan çok, stratejik bir proje olarak algılanabilir.⁶ Dikkatli bakıldığında BOP'un İslam coğrafyası üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu projenin iki temel hedefi olduğu söylenebilir.

Birincisi, bu bölgeden kaynaklandığı düşünülen terör tehdidinin ortadan kaldırılmasıdır. Tanımlanan bölgede nüfusun ve gelir dağılımı adaletsizliğinin etkisiyle fakirlik artmış ve bu durumun sebebi olarak özelde ABD, genelde ise Batı dünyası görülmüştür. Bu durum radikal İslam'ın güç kazanmasına, Amerikan karşıtlığının yayılmasına ve sonuçta terör eylemleriyle ABD'yi ve diğer Batı ülkelerini tehdit etmesine sebep olmuştur. Bu olgu, istikrarsız rejimlerin varlığıyla birleşince, terörün artmasının yanı sıra, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, uyuşturucu, insan kaçakçılığı ve kitlesel göç hareketlerinin artması gibi önemli güvenlik ve düzen sorunlarını da beraberinde getirmiştir.⁷ Bu bağlamda, bölgedeki tehdit unsurlarıyla etkin bir biçimde baş edebilmek için bölge ülkelerinin "çağın gereklerine uygun olarak" demokratikleştirilmesi ve bu amaçla sosyal, ekonomik ve siyasal reformlar gerçekleştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, siyasal özgürlüklerin genişletilmesi, rejimlerin iyileştirilmesi, sivil toplumun güçlendirilmesi, yolsuzlukla mücadele, eğitim reformuyla okur-yazarlığın arttırılması, kadın haklarının genişletilmesi, ticaret ve finans sektörlerinin reformu ile girişimciliğin ve serbest ticaretin teşvik edilmesi gibi amaçlar güdülmüştür.⁸ Ayrıca, terörle mücadele kapsamında bölgedeki radikal İslamcı ve Amerikan karşıtı rejimlerin ılımlı İslami demokrasilerle değiştirilmesi, bölgenin kitle imha silahlarından arındırılması, İsrail-Filistin/Arap sorununun iki devlet esasına göre çözülmesi ve toplumların refah seviyelerinin arttırılması amaçlanmıştır.⁹

BOP'un ikinci hedefinin, bölgedeki enerji kaynaklarını ve bunların intikal yollarını kontrol etmek olduğu söylenebilir. Gelişmenin ve re-

fah düzeyinin endüstriyel ilerlemeye bağlı olduğu günümüzde, enerji kaynaklarının ve bunların bulunduğu bölgelerin kontrol edilmesi büyük önem arz etmektedir.¹⁰ 20. yüzyılın sonlarına doğru bilinen dünya hâkimiyet teorilerinden ayrı olarak "enerji kaynaklarını kontrol eden dünyayı kontrol eder" tezine dayalı yeni bir stratejik anlayış oluşmaya başlamıştır. Küresel hâkimiyetin yeni belirleyici unsurunun enerji kaynaklarının kontrolüne dayandığı, bu anlayış çerçevesinde ABD'nin, Soğuk Savaş dönemi boyunca tam olarak etkinlik sağlayamadığı Orta Asya ve Ortadoğu bölgeleri üzerine odaklanarak, yeni bir bölgesel etki alanı oluşturmaya çalıştığı görülmektedir.

Bu iki ana hedefi gerçekleştirebilmek amacıyla ABD; Soğuk Savaş döneminde yapılandırılmış kuruluşların, özellikle de NATO'nun, BOP bölgesinin hem askeri, hem ekonomik olarak dönüştürülmesinde aktif görev almasını sağlamaya, bu çerçevede yeni görev tanımlamaları oluşturmaya çalışmıştır. ABD, NATO'nun doğruya doğru genişlemesini desteklemekte, Orta Avrupa'daki NATO üslerinin sayılarının ve kapasitelerinin azaltılıp Doğu'da kriz bölgelerine daha kolay ulaşabilecek yerlere konuşlandırılmasına çalışmaktadır. Öte yandan ABD, dünyanın herhangi bir yerinde oluşan krize müdahale etme aşamasına geldiğinde BM, AGİT, NATO gibi uluslararası kuruluşlarla konsensüs içinde hareket etmek istemektedir. Ancak bu kuruluşlarda kararlar geç alınabilmekte veya alınamamaktadır. Bu nedenle ABD, diğer ülke ve kuruluşları devre dışı bırakarak müdahalesini yapmakta, istediklerini belirli ölçüde elde ettikten sonra savunma masraflarını ve sorumlulukları paylaşmaya ve konuyu hukuki zemine oturtmaya çalışmaktadır. ABD, NATO'yu da bu amaçla çıkarları doğrultusunda yönlendirmektedir. Bu durum, ABD'nin Irak'ta girdiği çıkmazda da NATO'yu kullanmak istemesi örneğinde açıkça görülmektedir. ABD, Irak'ta askeri başarıyı kısa sürede sağlamasına rağmen, Irak'ın sosyal yapısını iyi analiz edememiş, demokrasi, hürriyet ve insan hakları savunuculuğu yaparken, ABD askerlerinin Irak'ta uyguladığı işkence ve kötü muameleden dolayı dün-

ya kamuoyu önünde kötü duruma düşmüş ve Irak'ta iyice çıkmaza girmiştir. Bu çerçevede, ABD içine düştüğü kötü durumdan sıyrılmak için yeni arayışlar içinde NATO'yu devreye sokmaya çalışmıştır. Diğer bir anlayışla ABD, NATO'yu "kendi küresel polisi haline çevirmeye çalışmaktadır" denilebilir.¹¹

Ayrıca, ABD'nin, NATO'yu özellikle BOP'un bir Amerikan projesi olduğu izlenimini silmek amacıyla projenin uygulanmasına dahil etmek istediği de düşünülmektedir. Ancak BOP'un ABD'nin hegemonyasını yaymak için oluşturulan emperyalist bir proje olarak görülmeye başlanması sonucunda ortaya çıkan tepkilerden dolayı, 28–29 Haziran 2004 tarihlerinde gerçekleştirilen NATO Zirvesi'nde projenin adı "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi" (GOKAP) olarak değiştirilmiştir. Aslında projenin özü aynı kalmıştır. Bu isim değişikliğinin, oluşmakta olan tepkileri önlemek ve uygulama safhasında ortaklar/müttefikler bulmak amacıyla yapıldığı söylenebilir. Ancak bütün bu gelişmelere rağmen ABD, Irak'ta istediği sonuçta kolay ulaşamamıştır. Irak'ta istikrarın ve güvenliğin sağlanması için Irak ordusunu yeniden teşkil etmiş ve 2008 yılı içinde ABD-İrak güvenlik işbirliği anlaşmasını imzalayarak bir program halinde 2011 yılı sonuna kadar askeri kuvvetlerinin bütünü Irak'tan çekmeyi planlamıştır. ABD'deki yeni yönetim, İran ile diyalog yollarını açık tutacağını da beyan etmiştir. ABD'nin Ortadoğu'dan vazgeçmesi söz konusu değildir. Ancak Ortadoğu politikalarına yeni bir düzen vereceği anlaşılmıştır.

5. "Yeni Ortadoğu" ve Başkan Barack H. Obama

"Yeni Ortadoğu", Ortadoğu'da ABD'nin hâkimiyetinin artık sona erdiğini ve Ortadoğu için yeni bir çağın başlangıcını ifade eden bir terimdir. Ortadoğu'da yeni aktörlerin, yeni güçlerin meydana geldiği ve artık sert gücün (hard power) yerini yumuşak güce (soft power) bıraktığı oluşumdur. Bu durumda ABD'nin bölgede etkinliğini askeri güç yerine diplomasi gibi yumuşak güçle sağlamaya çalışacağı anlaşılmaktadır.¹² Yeni yönetimin, İran konusunda olduğu gibi diyalog ve müzakere yolunu benimseyece-

ğini, ancak gerektiğinde askeri seçenekleri gündemde tutacağını belirtmesi, diplomasi ve yumuşak gücün yeterli olamayacağı zamanlarda sert güç kullanılabileceğini de göstermektedir.

Obama'nın ilgilenmesi gereken en önemli mesele hem ABD'yi hem de tüm dünyayı yakından ilgilendiren büyük ekonomik krizdir. Krizin etkilerinden kurtulmak ve küresel alanda rekabeti yükseltmek için yeni bir paket hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur. Küresel ekonomik kriz, başlangıçta ABD'den başlamış ve bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Küresel ekonomik krizin zaman içinde küresel siyasi etkilerinin olacağı da beklenmektedir. Ancak ABD'nin dünyanın en büyük ekonomik imkânına ve kapasitesine sahip olması, IMF'yi kontrol edebilme gücü, FED'in dünya ekonomisine etkisi, çok ortaklı şirketlerde büyük ortaklıklara sahip olması ve ABD dolarının yatırım ve finans ölçü aracı olarak yaygın bir şekilde kullanılması ve gücünün ABD'nin itibarı ve ekonomik büyüklüğü ile orantılı olarak ölçülmesi, ABD'nin bu küresel ekonomik krizden en erken çıkabilecek ülke olabileceğinin birer göstergesi olabilir. ABD, ekonomisinin sahip olduğu bu özelliklerinden dolayı, krizin küresel siyasi etkisinde de baş rolü oynayabileceği izlenimini vermektedir.

Önemli konulardan biri de hiç kuşkusuz Filistin-İsrail çatışmasıdır. Sonuç alınamayan ve yıllar süren bu problemin bir anda ortadan kaldırılmasının imkânsız olduğunu bilen Obama, bölge için özel temsilci atamıştır. Obama böylece direkt olarak Gazze krizi gibi olaylara müdahil olmamakta, atadığı kişiler aracılığı ile ilişkileri devam ettirmeyi planlamaktadır.¹³ Bu yöntemle yapılacak çalışmalar ışığında yeni politikaların ortaya konacağı beklenmektedir.

Unutulmaması gereken iki ayrı konu daha vardır, bunlar da Afganistan ve Rusya'dır. Obama'nın, selefi olan Bush'dan farklı olarak bu iki ülke ile ilgili krizlerden kaçınma yolunu seçtiği söylenebilir. Afganistan konusunda, Taliban'a karşı mücadelenin kazanılması amacı varken, Rusya cephesinde ise doğal gaz ve lojistik konular ağır basmaktadır.

Afganistan'da başarı sağlamak için, daha fazla askere ihtiyaç duyulduğunun farkında olan Obama, Irak'tan çekeceği askerlerden bir kısmını buraya göndermeyi planlamaktadır. Diğer taraftan, Obama halka seslenişlerinden birinde, gerektiğinde Taliban ile iletişim kurulmasını ve müzakere edilebileceğini de belirtmiştir.¹⁴ Afganistan konusu bir noktada NATO'nun geleceği olarak kabul edilmekte ve NATO ülkeleri öncelikle çatışma bölgesinde görevlendirilmek üzere Afganistan'daki müdahaleye katkıda bulunmaya ısrarla davet edilmektedir. Yeni yönetim, acil bir tedbir olarak Afganistan'a 17000 ilave ABD askeri gönderme hususunu da karara bağlamıştır.¹⁵ Afganistan konusu içinde bir diğer önemli konu ise, ABD'nin askeri lojistik ihtiyacının büyük bir bölümünün Pakistan üzerinden karşılanmasıdır. Özellikle 26 Kasım 2008 Mumbai'deki terörist saldırılarından sonra, Hindistan ile artan gerilim sebebiyle, bu bölgenin istikrarsız hale gelmesi ABD'nin çıkarlarına ters düşmektedir. Hindistan, Pakistan'ın sadece terörizme karşı sözde mücadele ettiğini ve bu konudaki hoşnutsuzluğunu belirtmiştir. Bu nedenle ABD, lojistik ihtiyaçların Afganistan'a intikal ettirilmesi için Pakistan güzergâhından başka hatlar bulmak zorunda kalmaktadır. Bu durumda ABD, öncelikle Afganistan için hayati önem taşıyan akaryakıt ve mühimmat başta olmak üzere ikmal malzemelerini güvenli alanlardan geçirmek amacıyla çeşitli planlamalar yapmaktadır.

Bu noktada karşımıza üç farklı güzergâh çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Hazar Denizi'nin iki kıyısını birleştiren Azerbaycan-Türkmenistan boru hattıdır. Ancak bu hat Özbekistan, Gürcistan ve Türkiye tarafından kullanılmak üzere genişletilse de yeterli aktarımı yapabilecek yeterliliğe sahip değildir. İkinci hat ise Özbekistan, Türkmenistan ve Rus topraklarından geçerek Karadeniz ulaşımını da içinde barındıran, Ukrayna ve Beyaz Rusya'ya ulaşan hattır. Üçüncü hat ise direkt İran'dan Hint okyanusuna ulaşan güzergâhtır. Üçüncü hattın uygulamaya geçmesi ihtimali imkânsıza yakın olsa da potansiyel alternatif hatlar arasında sayılabilir. Görüldüğü gibi bütün hatlar üzerinde Rus etki-

si göze çarpmaktadır. Rusya gerektiğinde Azerbaycan ve Türkmenistan'a baskı yaparak, politika değişikliklerine sebep olmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin de ABD ile Rusya arasında kalabilecek durumlardan kaçınacağı beklenmelidir. Bu takdirde, ABD'nin bu hatları kullanabilmesi için Rusya ile işbirliğine girmesi gerekmektedir. Bu da yumuşak güç politikasının bir gereği olarak nitelendirilebilir.¹⁶

Rusya ve ABD bir yandan silahsızlanma mesajları verirken, bu ülkelerin Orta Asya'da sessiz ve derinden bir güç mücadelesi içinde olduğu da gözden kaçmamaktadır. ABD, Taliban ve El Kaide ile daha etkili mücadele edebilmek için Irak'tan asker çekmeyi ve Afganistan'a daha fazla asker sevk etmeyi planlamaktadır. Rusya ise Orta Asya'daki hamleleriyle ABD'nin genişleme ve etkili olma planını bozmaya çalışmaktadır. Yıllık bütçesi sadece 1 milyar dolar olan Kırgızistan, Rusya'dan 150 milyon hibe olmak üzere 1,7 milyar doları Rus yatırımı sözü aldıktan sonra ABD'ye ait Manas askeri üssünü kapatacağını açıklamış ve kapatma kararını da almıştır. Manas, Afganistan'daki Amerikan üslerine lojistik destek sağlaması açısından önem taşımaktadır. Kırgızistan bu açıklamayı yaparken Rusya, Afganistan'a lojistik destekte yardımcı olabileceğini belirterek adres olarak Moskova'yı göstermektedir. Bu durumda ABD'nin, ikmal konusunda Türkiye'den de talepte bulunabileceği değerlendirilmektedir. Ancak Kırgızistan, Manas üssü konusunda, ABD'nin girişimi ile bu konuyu yeniden görüşmeye niyetli olarak görünmektedir. ABD ve Rusya güç dengesinde çeşitli hesaplar yapılırken bu kez Moskova, Müşterek Güvenlik Anlaşması Zirvesine ev sahipliği yapmış ve bu zirvede, Beyaz Rusya, Kazakistan, Ermenistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan ile birlikte NATO benzeri bir askeri ittifak kurma kararı alınmıştır. Anlaşmaya göre, bu ülkelere dışarıdan gelecek bir tehdit, tüm ittifaka üye ülkelere yapılmış sayılacaktır. İttifakın ilk icraatı, acil bir müdahale gücü oluşturma kararı olmuştur. 04 Şubat 2009'da Moskova'da gerçekleştirilen bu güvenlik zirvesinde krize rağmen, "Rus Marshall Planı" olarak adlandırılan bir askeri yardım

planı kabul edilmiş ve 10 milyar dolarlık bir destek fonu oluşturulmuştur. Fondaki paranın 7,5 milyar dolarının Rusya tarafından karşılanacağı açıklanmıştır. “Rus Marshall Planı”ndan ilk yararlanan ülke ise 500 milyon dolarla Ermenistan olmuştur.¹⁷

Avrupa'nın Rusya ile ilişkilerde en önem verdiği nokta kuşkusuz doğal gaz temini konusudur. Başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa devleti, Rusya'dan gelen doğal gaz ihtiyacı çerçevesinde karşılıklı anlaşmalar yapmaktadır. Bu bağımlılık, NATO içerisinde de ayrışmalar yaratmaktadır. Örneğin Almanya, Rusya'nın karşı olduğu önemli olaylarda, Rusya'yı karşısına alacak politikardan kaçınmaktadır. Bu, özellikle Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliği sırasında kendini göstermektedir.

ABD'nin Rusya ile olan herhangi bir işbirliğinde, tek taraflı kabullenmelerin olmayacağı açıktır. Bu kapsamda Rusya'nın da ABD'den bazı beklentilerinin olduğu düşünülmektedir. Rusya'nın; Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyelik adaylıklarının iptal edilmesini, eski Sovyet devletlerinin (Estonya, Litvanya, Letonya) NATO tarafından büyük ölçüde silahlandırılmamasını, Orta Asya'daki Amerikan varlığının geri çekilmesini ve Füze Kalkanı Projesinden vazgeçmesini talep etmesi söz konusu olabilir.

Bir yandan küresel mali krizle mücadele, diğer yandan da Afganistan'daki Amerikan varlığında bir olumsuzluk yaşanmaması için Obama, Rusya'dan destek almayı düşünebilir. Ancak bunun gerçekleşme olasılığı zayıf olduğu için ABD, Pakistan'ı elde tutmak zorunluluğunun farkındadır. Afganistan'daki istikrar, Pakistan, İran gibi ülkelerin durum ve tutumlarına da bağlıdır. Bu kapsamda bu ülkelerin barış ve istikrara katkısı önemli olup, ABD, NATO yoluyla da bu konuda çalışmalarını sürdürmektedir.¹⁸

Terörizme karşı daha etkin mücadele ve Ortadoğu barışı için Obama, Afganistan ve Pakistan'a Richard Holbrooke'u özel temsilci olarak atamış olup, bu ülkelerle ilişkileri ge-

liştirmeyi ve derinleştirmeyi düşündüğünü, bu yolla terörizme karşı savaşta daha da güçleneceğini açıklamıştır.

Yeni Ortadoğu içinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkan Filistin sorununu çözmek açısından da, Obama bölgeye George Mitchell'i temsilci olarak atamıştır. Obama, Ortadoğu'da durumun ne kadar karışık ve tehlikeli olduğunun farkında olup, bölge barışının ve istikrarın ABD'nin ulusal çıkarlarına uygun olduğunu belirtmiştir. Obama'nın öncelikle yumuşak güç kullanımı ile sonuca varmaya çalışacağı değerlendirilmektedir. Obama'nın gerek Afganistan ve Pakistan'a, gerekse Ortadoğu'ya göndermekte olduğu elçilerin ilk görevinin, kaotik durum içindeki bu ülkelerle karşılıklı koordinasyonun sağlanması olacağı kıymetlendirilmektedir.

ABD, Afganistan'daki güvenlik ve istikrarın sağlanması için, özellikle NATO üyelerinin katkısını talep etmektedir. ABD Afganistan'a olan katkısının artarak devam edeceğini, eksik kalan hususların da üyelerin katkıları ile tamamlanacağını, mutlak başarı için çalışılması gerektiğini savunmaktadır. ABD sonuçta, istikrar ve güvenliği göreceli bir şekilde sağlayacağını, ancak bölgenin sosyal ve kültürel yapısının ve buna bağlı olarak da ekonomik durumunun bir sonucu olan direniş hareketlerinin ve terörün tam olarak kalkamayacağını, zemin bulduğunda tehdidin zaman zaman devam edeceğini de bir gerçek olarak kabul etmektedir.¹⁹

Görüldüğü üzere, ABD'nin yeni politikalarında Ortadoğu'nun önemi artmaktadır. Yeni Ortadoğu anlayışıyla ön plana çıkacağı öngörülen “yumuşak güç” anlayışının tam olarak gerçekleştirilmesinin zor olacağı, sert gücün de gündemde tutulacağı beklenmektedir. Yeni Ortadoğu olarak ifade edilen politika anlayışında ABD'nin yine NATO'dan faydalanmak isteyeceği de aşikârdır.

6. Transatlantik İlişkilerindeki Gelişmeler

ABD ve Avrupa, her ne kadar “Batılı olma” kavramı içinde ortak değerlere sahipse de, Avrupa artık Soğuk Savaş dönemindeki gibi ABD'nin

güdümü altında yaşamak istememektedir. Bu nedenle AB, ekonomiyi takiben siyaset ve savunma konularında etkili olmaya çalışmaktadır. ABD'nin, her ne kadar Avrupa'yla köklü dini ve sosyo-kültürel ortak değerleri varsa da, AB ve ABD'nin dünya ekonomisindeki paylarının büyük olması aralarında rekabet yaratmaktadır. Bu rekabetin küreselleşme çerçevesinde şirket evlilikleri ile ortak ekonomik çıkarlara yönelmesi de normal karşılanmaktadır.

Başkan Bush'un Avrupa'yı göz ardı eden hegemonik politikalara yönelmesi, Avrupa'da hoşnutsuzluk yaratmıştır. Birlik olma yönünde önemli adımlar atan AB, ABD politikalarını genel olarak desteklememiş ve bu politikaların önüne engeller koymuştur. Çok eski mazisi olan "Atlantik Ötesi İlişkiler" duraksamaya girmiştir. Ancak daha sonraki temaslarda yumuşamayı sağlayacak demeç ve davranışlar dikkat çekmiştir. Bu gelişmeler, ABD'nin Avrupa'yla ilişkilerini gözden geçirdiği ve yeni gelişmeler beklediği kanısını yaratmaktadır. Yeni yönetimin de Avrupa'yla ilişkileri düzgün yürütme niyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yeni güvenlik ortamında Transatlantik ilişkilerin nasıl olduğunu anlamak için ABD ve AB'nin çatışan ve çakışan çıkarlarını gözden geçirmekte fayda bulunmaktadır.

6.1. ABD ile AB'nin Çatışan Çıkarları

- ABD'nin, Avrupa'yı, hukuku ve başta BM olmak üzere uluslararası organizasyonları göz ardı eden hegemonik politikaları kaygı yaratmaktadır. Irak'a yapılan tek taraflı müdahale Avrupa tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

- Çıkarların çatışması AB üzerinde de olumsuz etki yaratmış, AB üyeleri temel güvenlik konularında birlikte inisiyatif alamamışlar, hatta ikiye bölünmüşlerdir.

- ABD, NATO'yu güvenlik ve savunma açısından hem askeri bir örgüt olarak güçlendirmek, hem de güvenlik konularında siyasi bir platform olarak kullanmak istemektedir. AB ise; Avrupa Güvenlik ve Savunma Po-

litikası (AGSP) geliştirerek NATO imkânlarını bu maksatla kullanmak istemekte, siyasi platform olarak NATO yerine, ABD-AB arasında yeni kurulacak bir mekanizmayı geliştirmek istemektedir. ABD'nin NATO'yu tercih etmesinin sebebi, üyelerini bu platformda daha kolay ikna edebilme düşüncesine dayanmaktadır. NATO, bu politikalar için meşru ve güvenli bir çatı olarak nitelendirilmektedir. AB ekonomik birliğinden sonra siyasi birliğini oluşturmakta zorlanmakta, hatta savunma birliği konusunda ise siyasi birliğinden de daha geri durumda bulunmaktadır. Güvenlik ve savunma konularında 27 üyenin aynı fikri benimsemesi sorun yaratmaktadır. Bunun örneklerini komisyon raporlarında ve Avrupa Anayasası'nın Fransa ve Hollanda'da reddedilmesinde ve buna benzer birçok konuda görmek mümkündür.

- Uluslararası terörle mücadele konusunda ortak irade olmasına rağmen "yöntem" ve "gücün kullanılması" konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır.

- ABD 1989'dan beri Çin'e Avrupa tarafından uygulanan silah ambargosunun kaldırılması girişiminden "stratejik kaygılar" duymaktadır. ABD, AB ülkelerinin Çin'in bir numaralı ticari ortağı olmasından ve Çin'in yüksek teknoloji silahlar edinmesinden rahatsız olmaktadır.

- ABD'nin dünyada özgürlük ve demokrasiyi geliştirme konusundaki "önleyici güç" kullanmayı içeren davranışları Avrupa tarafından kabul edilmemektedir. Avrupa, yerleşik kurum ve kuruluşları sebebiyle "önleyici güç"ten ziyade olaylar gerçekleştikten sonra cezai yöntem uygulamayı tercih etmektedir.

- ABD'nin dünya enerji kaynaklarının ve bunların ulaşım yollarının kontrolü konusunda Avrupa'yı dışlayan tek taraflı girişimleri kaygılara sebep olmaktadır.

- ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında terör üreten ve terörü destekleyen ülke yönetimlerini, kendi lehine hareket edecek yönetimlerle değiştirme girişimleri Avrupa tara-

findan destek görmemektedir. Avrupa'nın, demokrasi, özgürlük ve insan hakları söylemleriyle yola çıkan ABD'ye, bu çerçevenin çok dışında hareket etmesinden dolayı güvensizliği söz konusudur.

- İran ve Kuzey Kore'nin nükleer silah yapımının önlenmesi ve Suriye'nin Ortadoğu'da barışa zorlanması için ABD'nin askeri seçeneği açık tutması, bu konuda BM Güvenlik Konseyi karar almadan ABD'nin muhtemel bir askeri operasyon düzenleme ihtimali bulunması Avrupa'da rahatsızlık yaratmaktadır.

6.2. ABD ile AB'nin Çakışan Çıkarları

- ABD ve AB'nin, İsrail ile Filistin ve İsrail ile Suriye arasında barış sağlamaya yönelik ortak iradesi bulunmaktadır. Suriye kuvvetlerinin Lübnan'dan çekilmesi için ABD ve Fransa'nın girişimleri ile BM Güvenlik Konseyi'nde alınan 1559 sayılı karar²⁰ etkili olmuş ve ortak bir zemin yaratılmıştır. Ancak bilahare İsrail'in Lübnan'a müdahalesi yine görüş ayrılıklarına sebep olmuştur.

- İran'da nükleer silah üretimine yarayacak uranyum zenginleştirme programlarına son verilmesi için Fransa, Almanya ve İngiltere'nin diplomatik girişimleri ABD tarafından desteklenmektedir. Hatta konuyu BM çerçevesine oturtmak konusunda ortak bir anlayış doğmuştur. AB öncülüğünde, Avrupa Komisyonu Yüksek Temsilcisi tarafından BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri ve Almanya adına sunulan teklif paketi, AB ve ABD'nin İran konusunda aynı paralelde olduğunu göstermektedir. Bu konuda alınan BM kararları da her iki tarafça olumlu karşılanmıştır.

Bush yönetimi ile Avrupa arasında Ortadoğu'ya ilişkin sorunlar yakından izlendiğinde, temelde görüş ayrılığı olmadığı görülmektedir. Bu ortak sorunlar; Irak'ta istikrar, İran'da nükleer silah üretiminin engellenmesi, Filistin sorununa çözüm gibi konulardır. Birbirlerinden ayrıldıkları önemli nokta ise; bu hedefe "hangi yöntem"le varılacağı konusudur. Bush güç kullanmaya, Avrupa ise diplomatik yolların kul-

lanılmasına öncelik vermektedir. Ancak, yeni Obama döneminin, Bush'un izlediği hırçın politikalar yerine, diplomasi ağırlıklı usulleri tercih edeceği anlaşılmaktadır. ABD'nin İran'a güç kullanma seçeneğini, gelişmelere bağlı olarak en son düşüneceği, diplomatik yolların denemesi ve İran'a birtakım tekliflerde bulunularak müzakere yolunun açılması girişimleri, şimdilik Avrupa'yla bir konsensüsün sağlandığı anlamına gelebilir. Ancak bundan nasıl bir sonuç alınacağını zaman gösterecektir.

2004'ün ilk yarısında ABD, NATO gündemine Irak'ta aktif olarak görev alma konusunu getirmiş; ancak AB ülkelerinin önemli kısmı Washington'un bu talebine sıcak bakmamıştır. ABD tarafından NATO'nun askeri rolü dışında ABD-AB arasında siyasi diyalog mekanizması oluşturma girişimini AB ülkeleri ihtiyatla karşılamış ve ayrı bir mekanizma kurulması düşüncesini dile getirmişlerdir.

Başkan Bush'un ilk dönem yönetiminde özellikle terörizmle mücadele ve demokrasinin geliştirilmesinde ABD tarafından yapılan hatalı girişimler "Batı"nın bölünmesini hızlandırdığı gibi "Batı Değerleri" koruyuculuğunun Avrupalıların eline geçmesini sağlamıştır. ABD ve Bush dünya çapında eleştirilirken AB, "Batı değerlerinin" ve barışın adeta "garantörü" sayılmıştır. Bu değerlendirme ışığında "Batı"dan ayrılan ABD, "demokrasi ve özgürlük" demek olan Batı'nın liderliği ve değerlerini temsil etme meşruiyetini yeniden kazanma ve dünya genelinde oluşan Amerikan aleyhtarlığını azaltma konusunda arayış içindedir. Obama'nın politikalarında bu konu, daha da ön plana çıkmış görünmektedir.

AB'nin önde gelen güçleri Fransa ve Almanya'dır. Fransa geleneksel olarak Amerika karşıtı politikalar uygulamaktadır. Almanya'nın ise her dönemde ulusal çıkarları ABD ile örtüşmemektedir. Bush AB Konseyinde yaptığı konuşmasında²¹, "yeni yüzyılda güvenliğin en önemli direği" olarak tanımladığı "Avrupa ve Kuzey Amerika İttifakı" konusunda "hiçbir geçici görüş ayrılığı, hiçbir dünya gücü bizi ayıramayacaktır";

temennisinde bulunmuştur. Yine aynı konuşmasında İsrail, Mısır ve Suudi Arabistan'a da göndermeler yaparak "İsrail'i toprak bütünlüğü olan bir Filistin Devleti kurulmasını engelleme" planı nedeniyle eleştirirken, Mısır ve Suudi Arabistan'ı da "demokrasi açıkları" konusunda uyarmıştır. Bununla ABD, Avrupa'yla aynı görüşleri paylaştığı ve demokrasi konusunda çifte standartlı hareket etmediği imajını vermek istemiştir. Bush, benzer mesajları NATO Zirvesinde de dile getirerek, "Atlantik ötesi birliğin ve güvenliğin köşe taşı" olmaya devam edeceğini vurgulamıştır. Obama döneminde de bu yaklaşımın takip edileceği beklenmektedir.

ABD ve Avrupa'da dev şirketler iktisadi, siyasi, askeri ve kültürel "sistemde" etkinliklerini arttırmışlardır. Artan bu etkinlikler "oligarşik bir düzenin yerleşmeye başlamasına" yol açmaktadır. Dev şirketlerin sistemde oluşturduğu bu oligarşik düzen ABD ve Avrupa'nın iş birliği ve bütünleşmesini de kaçınılmaz hale getirmektedir. Aslında her ikisinin de üzerine oturdukları zemin ve doku aynıdır. Küresel çıkarları ve egemenlik hedefleri "aralarında çatışma yerine bütünleşmeyi" zorunlu kılmaktadır.²² Yaşanan küresel ekonomik kriz de bunun bir göstergesi olmuştur. ABD'nin, Bush'un ikinci döneminde Avrupa'ya yönelerek jeopolitik bütünlüğü sağlamaya yöneldiği ve bunu Obama döneminde de devam ettireceği söylenebilir.

Önümüzdeki dönemde dengeli bir ABD-AB ortaklığının küresel siyasal düzene yeniden egemen olması beklenebilir. Dünya mal ticaretinin yüzde otuzdan fazlası ve hizmet ticaretinin yüzde kırkını aşan bölümü Kuzey Atlantik'in iki yakası arasında gerçekleşmektedir. Görüş ayrılıkları her zaman olabilecek, ABD-AB ilişkilerinde kırılmalıklar görülmeye devam edebilecektir. Ancak buna rağmen, somut olarak saptanmış ortak çıkarlar, iyi anlaşılabilir ortak asgari değerler ve iyi paylaşılan rollerle yeni bir döneme girildiği görülmektedir. İlişkilerin temelini sağlam olduğu değerlendirilmektedir. ABD'nin daha ziyade askeri üstünlüğü ve yaptırım yeteneğiyle bir "Sert Güç", Avrupa'nın ise iş birliği, demokrasi, insani yardım gibi araçlarla "Yumu-

şak Güç" rolünü ön planda tutarak, bu farklılıkların birbirini tamamlayan bir sinerji yaratması önemli sonuçlar doğurabilecektir. Yeni dönemde Obama yönetiminin verdiği yumuşak güç öncelikli mesajları, yakınlaşmayı daha da artırmak olacaktır. Kısaca; ABD'nin tek başına gücünün yetmediği bir dünya gerçeğiyle karşı karşıya olduğunu iyi kavraması, Avrupa'nın ise, "yumuşak" da olsa bir "güç" olmanın temel niteliklerinden kaçınmayacağını kabullenmesi gerekmektedir.²³

NATO'nun kurulduğu günden bugüne kadar ortaya çıkan yeni güvenlik ihtiyaçlarına karşılık, bu ittifakın, Atlantik'in iki yakasının bir araya gelerek güvenlik sorunlarını tartıştığı önemli bir diyalog platformu olduğu, önümüzdeki dönemde de terör ve kitle imha silahlarıyla mücadele konularında NATO'nun bu özelliğine duyulan ihtiyacın daha da artacağı kıymetlenmektedir. Bugün NATO çerçevesinde en önemli eksikliklerin yetenek ve siyasi irade olduğu ve önümüzdeki dönemde NATO'nun etkin bir güvenlik anlayışına erişebilmesi için bu eksikliklerin giderilmesinin gerektiği düşünülmektedir. NATO ile AB'nin uluslararası ortamda iş birliği yapmasının, gerek İttifakın geleceği, gerekse Transatlantik ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde devamı için önemli olduğu kıymetlenmektedir. Önümüzdeki dönemde çeşitli uyumsuzlukların giderilmesi ve ortak tehditlere karşı daha etkin bir savunma yapılabilmesi için NATO ve AB arasındaki stratejik farklılıkların da kısa sürede giderilmesi gerekmektedir. NATO'nun Rusya'yla kurduğu ilişkinin bir benzerini AB'yle de kurabileceği, böyle bir yapının ortaya çıkan yeni güvenlik ihtiyaçları kapsamında dünya barışına da büyük katkıları olabileceği anlaşılmaktadır.

2008 Savunma Bakanları Toplantısında, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadına geri döneceği kesinleşmiştir. Böylelikle 1966'dan bu yana AGSP-NATO dengesini sağlamaya çalışan Fransa, politikalarını değiştirerek NATO'nun askeri kanadına geri dönme girişiminde bulunmuştur. Bu durum, NATO-AB ilişkilerinin daha da düzelebileceğinin ve NATO ile

AGSP'nin uyum içinde çalışabileceğinin bir göstergesi olarak da mütalaa edilebilir.

7. NATO-ABD İlişkilerinde Enerjinin Rolü

ABD, Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte yeni öncelikler belirlemiş ve çıkarları doğrultusunda geliştirdiği yeni politikalarında NATO'ya önemli roller biçmiştir. ABD'nin yeni öncelikleri arasında Ortadoğu'daki enerji kaynaklarıyla birlikte eski Sovyet Bloğu ülkelerinin enerji kaynaklarını ve bunların aktarıldığı yolları kontrol etmek de vardır.

Tarihsel olarak bakıldığında ABD'nin dış politika ve milli güvenlik stratejisini her zaman jeopolitik temeller üzerine kurduğu görülmektedir. Bu çerçevede "Doğu Avrupa'ya hâkim olan, merkez bölgesine²⁴ hâkim olur", anlayışına dayanan "Kara Hâkimiyet Teorisi", "denizlere hâkim olan, dünyaya hâkim olur" anlayışına dayanan "Deniz Hâkimiyet Teorisi", "Avrasya'ya hâkim olan, dünyaya hâkim olur; Avrasya'ya hâkim olmak için de merkez bölge ile denize kıyısı olan devletler arasında kalan kenar kuşak bölgesine hâkim olmak gerekir", anlayışına dayanan "Kenar Kuşak Teorisi", "yeterli hava gücüne sahip olan dünyaya hâkim olur" anlayışına dayanan "Hava Hâkimiyet Teorisi" gibi teoriler geliştirilmiş ve ABD, stratejilerini belirlerken bu teorileri temel referans kaynağı olarak kullanmıştır. 20. yüzyılın son yarısıyla birlikte "enerji kaynaklarını kontrol eden dünyayı kontrol eder", anlayışına dayalı yeni bir stratejik anlayış oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda, ABD için, kendi enerji ihtiyacını karşılamak dışında, özellikle ağırlıklı olarak Avrupa'nın bağımlı olduğu enerji kaynaklarını ve bunların geçiş yollarını kontrol etmek, hem güvenlik sağlamak hem de gerektiğinde AB'yi kısıtlayabilmek açısından ABD'nin hegemonyasını sürdürmesi için önemli hale gelmiştir.²⁵ Aslında temel değerleri paylaşan ABD ve AB'nin arası SSCB'nin yıkılması sonucu ortak tehdidin ortadan kalkmasıyla birlikte açılmaya başlamıştır. ABD'nin terörle mücadele çerçevesinde izlediği müdahaleci ve sert politikalar sonucunda ABD ile AB arasında oluşmaya başlayan uçurum daha

da genişlemiştir. Bu koşullar altında AB'nin bağımlı olduğu enerji kaynaklarını kontrol etmek ABD'nin hegemonyasını sürdürmek açısından önem verdiği bir husustur. Ayrıca Çin'in giderek artan enerji ihtiyacı üzerinde kontrol sağlamak da, bu hegemonyanın güçlenmesine katkıda bulunabilecektir. Kısaca, gelişmenin ve refah düzeyinin artmasının endüstriyel ilerlemeye bağlı olduğu günümüzde ABD, AB ve Çin'in olduğu gibi diğer ülkelerin de enerjiye olan ihtiyacı ve bağımlılığı artmaktadır. Dolayısıyla, küresel hâkimiyetin yeni belirleyicisi enerji kaynaklarının kontrolüdür. Bunların ışığında, BOP'un içine aldığı bölgede AB'nin bağımlı olduğu kaynakları da içeren iki önemli enerji kaynağının bulunduğunu vurgulamak gerekir. Bunlar Ortadoğu enerji kaynakları ve Hazar enerji kaynaklarıdır. Doğal enerji kaynaklarının coğrafi dağılımına bakıldığında ağırlık merkezinin Ortadoğu bölgesi olduğu görülmektedir. Ancak Hazar bölgesindeki enerji kaynakları da hatırı sayılır miktardadır. Bu bölgedeki enerji kaynakları, tarih boyunca dünya üzerinde egemenlik kurmayı amaçlayan ülkelerin ilgi odağı olmuştur. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Hitler, dünya egemenliği kurma stratejisi çerçevesinde ve Rusya'ya karşı yürüttüğü mücadelede bu bölgedeki enerji kaynaklarını ele geçirmeye çalışmıştır. Bugün, Amerikan Enerji Bakanlığının verilerine göre Hazar Bölgesi'ndeki ispatlanmış ve olası petrol rezervlerinin toplamı günümüz petrol rezervlerinin yaklaşık %26'sını oluşturmaktadır.²⁶ Bu da oldukça önemli bir orandır. Ayrıca bu bölgeden çıkan enerji ürünlerinin çok kaliteli olduğu bilinmektedir. ABD, hem Ortadoğu hem de Orta Asya enerji kaynakları ve yolları üzerinde hâkimiyet sağlayarak bir yandan kendisi tek kaynağa bağımlı olmamayı hedeflerken, diğer yandan da bu kaynakların ve yolların güvenliğini sağlamayı, bölgede etkin olan Rusya ve Çin gibi aktörlerin etki alanını sınırlandırmayı, bu bölgeden gelecek enerjiye muhtaç olan endüstriyel demokrasileri korumayı ve gerektiğinde yönlendirebilmeyi amaçlamaktadır.²⁷ Bir taraftan ABD, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya'da etkili olmaya çalışırken, diğer taraftan Rusya'da öncelikle Kafkasya ve Orta Asya'da ABD hegemonya-

sına karşı koymak için yeni stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. Orta Asya'da kendisi dâhil 7 ülkeyle kurduğu yeni ittifak bunun bir sonucudur. Rusya'nın ayrıca Ortadoğu'da etkili olabilme teşebbüsleri bulunmaktadır. Rusya'nın Suriye'nin Tartus Limanında bir deniz üssü açma ve daha sonra diğer Ortadoğu ülkelerinde de benzer tesisler kurma niyetinde olduğu açıklanmıştır.

Önümüzdeki yıllarda enerji güvenliğinin, kaynaklarının ve intikal yollarının önemi artarak devam edecektir. 2030'lu yıllara gelindiğinde hidrokarbon, yine enerjide hâkim faktör olma durumunu koruyacaktır. Kuzey kutbu, küresel ısınmanın etkisi ile petrol arama ve kaynaklarının ortaya çıkmasına elverişli hale gelecektir. Bu durum yeni siyasi ilişkileri beraberinde getirecektir. Enerji güvenliğinin yanında gıda, su ve çevre konuları da öncelikli sorunlar haline gelecektir. Dünya genelinde nüfus artışı da bu sorunların içinde olacaktır. Ancak gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanması, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki genç ve eğitimsiz nüfus ve bunun bir sonucu olan göç hareketleri bir çatışma ortamı yaratabilecektir. Diğer tehditleri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Yeni tehditlerin nereden geldiği henüz daha tam olarak belirlenememiştir. Bu yıllara gelindiğinde devlet, yine en önemli güvenlik sağlayıcısı, aynı zamanda tehdit kaynağı olacağından bu durumda askeri güç, önemini korumaya devam edecektir.²⁸ Dolayısıyla NATO'nun askeri bir güç olarak önemini koruyacağı anlaşılmaktadır.

Tüm bunlara bakıldığında, NATO'nun doğuya doğru genişleme ve bu bölgede istikrar sağlanmasına yardımcı olma stratejisi ile ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi ve bölge üzerinde oluşturduğu politikalar arasında ciddi örtüşmeler olduğu görülmektedir. ABD, NATO'nun doğuya doğru genişlemesini desteklemektedir; çünkü NATO'nun genişlemesi demek onun lideri olan ABD'nin hâkimiyet ve etki alanının genişlemesi demektir.²⁹ Bu da, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi içinde yer alan Ortadoğu ve Hazar enerji kaynaklarının ve yollarının NATO, dolayısıyla ABD kontrolü altına girmesi anlamı-

na gelmektedir. Bu çerçevede bir NATO ülkesi ve bu örgütün lideri olarak ABD, birliklerini yeniden yapılandırma ve konuşlandırma çalışmalarına başlamıştır. Örneğin, ABD Avrupa'daki (özellikle Almanya'daki) ve Uzak Doğu'daki (Güney Kore ve Japonya'daki) birliklerini Ortadoğu, Kuzey Afrika, Doğu Avrupa ve Orta Asya'ya kaydırma çalışmaları yapmaktadır.³⁰ Bu durum, Bush yönetiminin milli güvenlik stratejisinin ve ABD gücünün dünya üzerindeki yeni yayılımının bir çıktısıdır. ABD henüz yeni bir güvenlik stratejisi oluşturmadığından, bu anlayışın yeni dönemde de küçük sapmalarla devam edeceği beklenmektedir. Her ne kadar bu yeniden konuşlandırmanın terörle daha etkili mücadele etme amacını taşıdığı söylene de, tüm bu değerlendirmelerin ışığında, enerji kaynaklarını ve yollarını kontrol etme stratejisinin de, bu yeniden konuşlandırma çalışmalarında etkili olduğu yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Ancak Irak'tan kuvvetlerini bir plan dahilinde çekip, Afganistan'daki askeri gücü arttırmak birinci öncelikli konu olarak ortaya çıkmıştır. Afganistan'a diğer NATO ülkelerinin de katkısı üzerinde ısrarla durulmaktadır. Çünkü Afganistan konusu NATO'nun geleceğini etkileyen bir konu olarak algılanmaktadır.

8. 11 Eylül Sonrasında NATO Stratejilerinde Meydana Gelen Değişim, Terörle Mücadelede Şekillenen Yeni Konseptler

Günümüzde asimetrik güçlerin mücadele yöntemi olarak ortaya çıkan şiddet ve terör, bölgesel sınırların ötesine geçmiş ve küresel nitelik kazanmıştır. Küresel Terörizm, dünyanın olduğu gibi NATO'nun da gündemini değiştirmiştir. Terörizm ile mücadelede BM, NATO, AB ve AGİT'in çalışmalarının artarak devam edeceği beklenmektedir. Gelişen yeni tehditlerin niteliği, NATO üyelerinin bu tehditlere etkin şekilde mukabele etmede fikir birliğine varmalarını zorunlu kılmaktadır. NATO Müttefikleri, 11 Eylül saldırısının ardından NATO Anlaşması'nın 5. maddesini yürürlüğe koyarak Afganistan'a kuvvet göndermek suretiyle bu yolda önemli bir adım atmışlardır.³¹

Terörizmle mücadele konusu NATO'nun 1999'daki Washington Zirvesi'nden itibaren şekillenmeye başlamış, 2002 Prag Zirvesi'nde terörizmle mücadele konsepti onaylanmıştır. Bu gelişme ile İttifak üyelerinin halkına, kuvvetlerine, topraklarına ve uluslararası güvenliği hedef alan tüm terör hareketlerine karşı mücadele kararlılığı ifade edilmiştir. Kabul edilen konseptte, alınacak önlemlerin teröristleri caydırabilecek, durdurabilecek ve karşı savunma yapabilecek nitelikte olması öngörülmekte ve önlemlerin NATO'nun çıkarlarının olduğu bölgelerde uygulanması gerektiği belirtilmektedir. Terörizm konusunda Prag'da onaylanan Ortaklık Eylem Planı, ortaklara ulusal reformlarında ve güvenlik konularında geniş kapsamlı yardım yapılmasını esas almaktadır. Terörizmin temel nedenleri üzerinde duran bu planın, terörizmin sınırlar ötesine taşmasının önlenmesinde olumlu etkilerinin olacağı değerlendirilmiştir. Planda NATO-AB arasında hem güvenlik hem de transatlantik ilişkilerinin geliştirilmesi düşünülmüştür.

2004 yılında İstanbul'da yapılan NATO Zirvesi, ABD ve AB'nin küresel terörizmle uluslararası alanda mücadelenin etkin yürütülebilmesi için ortak yaklaşım ve işbirliği için önemli bir imkân yaratmıştır. Soğuk Savaş döneminde askeri tehdide dayalı güvenlik anlayışı egemen olurken, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki gelişmelere uygun olarak NATO, terörizmin en büyük tehdit olduğu yönünde aldığı kararla, algılama ve görev tanımlaması boşluğundan kendini kurtarmaya çalışmıştır. Ayrıca terörizmle mücadelede önalıcı (proaktif) güvenlik anlayışını benimsemiştir. Bu zirvede İstanbul İşbirliği Girişimi oluşturulmuştur. Körfez İşbirliği Konseyi kurularak ve Güçlendirilmiş Akdeniz Diyalogu ile Doğu Akdeniz'in güvenliği ve istikrarı için önemli bir girişim başlatılmıştır. Güçlendirilmiş Akdeniz Diyalogu ile Diyalog ortaklarının birbirlerine yakınlaşmaları, terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması gibi ortak tehditler karşısında daha yakın bir ortaklık geliştirilmesi amaçlanmıştır.

28-29 Nisan 2006'da Sofya'da yapılan NATO

Dışişleri Bakanları toplantısında NATO'nun "Küresel İttifak"a dönüştürülmesinin düşünülmeyeceği; ancak küresel tehditlerle daha çok mücadele edilmesinin amaçlandığı vurgulanmıştır.³² Kasım 2006 Riga Zirvesi'nde de bu konu teyit edilmiştir.

Haziran 2008'de yapılan NATO Savunma Toplantısı'nda, Afganistan'da olası strateji değişimi ve uyuşturucuyla mücadele konuları da ele alınmıştır. 2003 yılından bu yana Afganistan'da görev yapan NATO'ya bağlı ISAF (Afganistan'daki Uluslararası Destek Gücü) tarafından Taliban'ın yılda 100 milyon dolara yakın uyuşturucu gelirinin kesilmesi yönünde adımlar atılması tartışılmıştır. Küresel uyuşturucu üretiminin yüzde 90'ının bu bölgeden çıkıyor olması, bu konu hakkında mücadeleyi zorunlu kılmaktadır. Yalnız Almanya, İspanya, Portekiz, Romanya, Yunanistan, Belçika ve İtalya gibi Avrupalı müttefik devletler sivil can kayıplarının artacağını, yöre halkının haşhaş ekiminden gelir sağladığını, engellenmesi durumunda yeni huzursuzlukların çıkacağını belirtmişlerdir. Buna karşılık ABD, Kanada, Hollanda ve İngiltere ise uyuşturucu ile mücadeleden yana olduklarını ifade etmişlerdir. Bu ayrışmaların ışığında, 2008 yılında yapılan Budapeşte Zirvesi'nde de uyuşturucuyla mücadele konusunda kesin bir sonuca ulaşılamamıştır.³³ Bununla beraber ISAF'a ilave askeri kuvvet konusu da tartışılmış ve sonuçta Fransa'nın 700-1000 kişilik, ABD'nin 3 bin 500 ve Gürcistan'ın da 500 kişilik ilave kuvvet göndereceği açıklanmıştır.

Bükreş Zirvesi'nin ardından Haziran 2008 Brüksel'de yapılan Genelkurmay Başkanları Toplantısı'nda, Zirve'de alınan askeri kararların görüşülmesinin yanında toplantının ana konusunu oluşturan siber savunma konusunda da geniş katılımlı bir görüşme yapılmıştır. Özellikle 2004 yılında İttifaka katılan Estonya'ya, Rus kaynaklı sanal saldırılar sonucu, hem Estonya'nın hem de diğer üye devletlerin bu yöndeki mücadele isteğini içeren önerilerde bulunulmuştur. Estonya'daki Siber Savunma Merkezi ile 6 NATO üyesi (Almanya,

İtalya, İspanya, Slovakya, Litvanya, Letonya) arasında yapılacak anlaşmayla, bir NATO Sivil Savunma Mükemmeliyet Merkezinin kurulması kararlaştırılmıştır.³⁴

NATO kapsamında yapılan tüm toplantılar ve girişimler sonucunda varılan ortak noktalara baktığımızda şu hususların ön plana çıktığı görülmektedir:

- Kaynağı, sebebi ve amacı ne olursa olsun, uluslararası terörizmin eylem, yöntem ve uygulamaları kınanmaktadır.

- Ülkelerin toprak bütünlüklerini tehdit eden terör; barış, güvenlik ve istikrarı tehdit etmektedir.

- Uluslararası terör suçları hiçbir şekilde haklı gösterilemez.

- Terör hem insanlık onurunu ve haklarını hem de uluslararası ilişkilerin normal seyrini tehdit etmektedir.

- Terörün önlenmesi ve bastırılması için mümkün olan en etkili iş birliğinin yapılması gerekir.

- İttifak içindeki bazı düzenlemeler de dâhil olmak üzere, İttifakın terörle mücadele konusundaki çabaları desteklenecektir.³⁵

ABD Hükümeti tarafından 11 Eylül'den sonra hazırlanan raporda da;

- Terör örgütlerinin büyük çaplı eylem planlama, organize etme ve değerlendirme yeteneklerini geliştirdikleri,

- Yeni eleman toplama, fikirlerini aşılama ve yeni personel eğitime olanaklarını genişlettikleri,

- İleri muhabere, istihbarat imkân ve kabiliyeti ile kayda değer finans kaynaklarına sahip oldukları,

- Personelini uzak bölgelere gönderebildikleri belirtilmektedir.³⁶

NATO Genel Sekreter Yardımcısı John Colston da;

- Terörün küresel bir sorun olduğunu,

- Mücadelenin uluslararası iş birliğine bağlı olduğunu,

- Terör belası ile tek başına mücadele edecek hiçbir uluslararası kuruluş ya da devlet bulunmadığını,

- Mücadelede silahlı kuvvetlerin rolünün çok önemli olmakla beraber, uluslararası kuruluşla-

rın ve devletlerin de bu konuda sorumluluklarının bulunduğunu,

- Tehdit nereden geliyorsa oraya müdahale edilmesi gerektiğini, NATO'nun eşsiz bir operasyonel kabiliyete sahip olduğunu, siyasi ve askeri ittifaklarla terörizmle mücadeleye katkı sağlayabileceğini belirtmiştir.³⁷

Bütün bu açıklamalar ve kavramlar, NATO içinde terörle mücadele konusunda bir görüş birliği oluştuğunu ve üyelerin bu konuda iş birliğine hazır olduklarını ve NATO imkân ve kabiliyetlerinin de bunu başarabilecek durumda olduğunu göstermektedir. Ayrıca mücadelede NATO'nun uluslararası iş birliğine açık olduğu görülmektedir. Bu konuda 2006 yılında Sofya'da yapılan NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda NATO Genel Sekreteri Scheffer'in, NATO ile Rusya arasında varılan iş birliği anlaşması çerçevesinde, özellikle uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizmle mücadele alanlarında başarılı iş birliği sergilendiğini belirtmesi örnek olarak gösterilebilir.³⁸ Bu konu 2009 yılına kadar yapılan bütün toplantılarda güncelliğini korumuştur.

9. NATO'nun Terörle Mücadele

Konseptlerinin Uygulamadaki Durumu

Yapılan toplantılar ve alınan kararlardaki olumlu yaklaşımlar ve yaşanan acı gerçeklere rağmen, NATO içinde uygulamalara bakıldığında terörle mücadelede tam bir konsensüs sağlandığını söylemek mümkün değildir. Hatta bu olumsuz anlayışın devam edeceği de anlaşılmaktadır. Terörizmin tanımı ve terörizmle mücadele noktasında nasıl bir ortak politika uygulanacağı konusunda belirsizlikler sürmektedir. Bu belirsizlikler, aslında NATO'nun sağlıklı bir vizyon ortaya koymasını engellediği gibi, uluslararası ilişkilerde de bir fay hattı oluşturmaktadır. Bu fay hattının oluşturacağı kırılganlıklar ise, terörizmle mücadelede başarılı adımlar atılmasını engelleyecektir. Tehdidin salt askeri tehdit olmayıp asimetrik yapıdaki terör tehdidi olduğu düşünüldüğünde, aslında ortak politika belirlemenin önemi daha fazla ortaya çıkmaktadır. Realizm ile idealizmin mutlaka birbirinden ayrılması zarureti bulunmaktadır. Ak-

törlerin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki politikaları analiz edildiğinde ve bu açıdan NATO içinde ABD ve Avrupa yaklaşımlarına bakıldığında, ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında daha çok güç kullanma ve savaş yöntemi ile güvenlik sorunlarını çözmeyi amaçladığı, Afganistan ve tek başına Irak'a müdahalesinin bu politikaların bir sonucu olduğu görülmektedir. Avrupa'nın ise, diplomasi ve müzakere yöntemlerini kullanarak güvenlik sorunlarını çözmeye eğiliminde olduğu müşahede edilmektedir. ABD ve Avrupa'nın güvenlik sorunlarında tercih ettiği bu yöntem farklılığı, uluslararası güvenlik alanında yeni tehdit algılaması olarak ortaya çıkan terörizm konusunda NATO'da ortak politika üretilmesine önemli bir engel oluşturmaktadır. Ancak, terörle mücadelede ortak politikanın belirlenememesine Soğuk Savaş sonrası dönemdeki belirsizliğin bir sonucu olarak bakıldığında çok da umutsuz olmamak gerekir. İleride bu belirsizlikten uzaklaşıldığı noktada belki bir ortak politikaya varılabilecektir. Ancak halen toplantılarda ve uygulamalarda ülkelerin ortak hareket etme eğiliminden daha fazla olarak kendi kazanç hanelerini düşündüklerine şahit olunmaktadır. 2004 İstanbul Zirvesi'nde, Afganistan'da NATO'nun görev alanının genişletilmesi, Irak konusunda görüş birliğine varılması ve Irak'tan kaynaklanan terör tehdidinin varlığının kayıt altına alınması, İstanbul İşbirliği Girişimi'nin Akdeniz Platformu ile birlikte işlem göreceği biçimde yaşama geçirilmesi daha çok ABD'nin kazanç hanesini ilgilendirmektedir. NATO aldığı bu kararlar ile ABD'nin dış politika uygulamalarını meşruiyet zeminine çekmiştir.³⁹

Terörle mücadelede gerçeklerle karşı karşıya kalındığında ülkelerin, özellikle ittifak üyesi ABD'nin alınan ortak eylem kararları dışına çıktığını ve hatta BM girişimini dahi beklemeden tek başına hareket etme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri incelendiğinde, terör örgütlerinde karar alma sürecinin kısa olduğu, aldığı kararı hemen uygulama imkânına sahip olduğu, bununla mücadele edecek olan uluslararası kuruluşlarda ise karar alma mekanizmasının bu kadar çabuk çalışmadığı anla-

şılmaktadır. Bu nedenle ABD'nin tek kutuplu dünya düzeninin hâkim kutbu durumunda olmak ve ittifak içinde de lider durumunda bulunmak avantajını kullanarak hareket ettiğini söylemek mümkündür. Daha sonra yapılan ittifak toplantılarında, yapılan işleme destek alınmak istendiği ve meşruiyet zeminine oturtulmaya çalışıldığı müşahede edilmektedir. Yukarıda ifade edilen İstanbul Zirvesi'nde alınan kararlar bu uygulamaya bir örnek teşkil etmektedir. Daha sonraki toplantı ve uygulamalarda bir değişikliğe rastlanmamıştır.

10. Terörle Mücadele Konsept ve Uygulamalarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye terörizmden en fazla zarar gören ülke konumundadır ve bu nedenle terörle mücadelede en duyarlı ülkedir. NATO toplantılarında ortak kararlar alınmasına en fazla destek olan ve alınan kararları da NATO ve insani menfaatler istikametinde uygulayan bir ülke konumundadır. Türkiye gerek zarar gören ülke konumundan doğan hassasiyeti, gerek NATO ittifakına verdiği önem gerekse insani duygularla, NATO'nun terörle mücadele konsept ve doktrin geliştirme faaliyetlerine destek sağlamakta ve bu konuda NATO ve diğer ülkelere operatif ve stratejik seviyelerde eğitim vermektedir. Afganistan'daki NATO gücüne olan katkılarını ve eğitim amaçlı açtığı "Terörle Mücadelede Mükemmeliyet Merkezi"ni bu uygulamalarına iyi birer örnek olarak göstermek mümkündür.

Terörle mücadelenin uzun vadeli bir konu olduğu, özellikle toplumun teröre karşı direnişinin, başarının temel koşullarından biri olduğu kıymetlendirilmektedir. Askeri düzeyde uluslararası işbirliğinin terörle mücadelede gerekli, ancak yeterli olmadığı düşünülmektedir. Teröre karşı ordunun esas rolünün terörün yayılmasını engellemek, caydırmak ve terörün nedenlerini ortadan kaldıracak sivil teşebbüsler için zemin yaratmak olduğu değerlendirilmektedir. Uluslararası düzeyde ülkeler, terörizmin ortak tanımı üzerinde mutabakata varmalıdır. Ancak bunun objektif olarak gerçekleştirilmesinde ülkelerin kendi çıkarlarını düşünmesinden dola-

yı güçlük bulunmaktadır. Bu nedenle bu konuda yapılan bazı teşebbüsler de olumsuz sonuçlar vermektedir. Herhangi bir nedenle bir ülkede terörist olarak adlandırılan bir kişi veya örgüt, diğer ülkede özgürlük savaşçısı gibi farklı şekilde kabul ediliyorsa, o zaman bu mücadelenin başarılı olma şansı yoktur. Terörü kendi amaçlarına ulaşmak için bir yöntem olarak kullanan kişi veya örgütler terörist olarak adlandırılmalıdır. Bugün terör tehdidinin büyüklüğü konusunda genelde devletlerarasında ortak bir anlayış vardır. Ancak asıl anlaşmazlık, hangi şiddet ve tehdit kullanımının terör kapsamında algılanması gerektiği yönündedir.⁴⁰

Diğer uluslararası kuruluşlarda olduğu gibi NATO'da da terörün ortak bir tanımını yapmak mümkün olmadığı gibi NATO'nun terör örgütleri listesi üzerinde tam bir mutabakat sağlandığını söylemek de mümkün değildir. Türkiye 25 yılı aşkın bir süredir PKK terörü ile mücadele etmektedir. NATO'nun terör konusundaki hassasiyeti de bilinmektedir. Ancak içinde PKK'nın da bulunduğu NATO'nun terörist listeleri yıllara sari olarak güncelleştirilirken, PKK terör örgütünün listeye dahil edilmesinde zaman zaman güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu yaklaşım, NATO'nun terörle mücadeledeki ciddiyeti ve tutumu ile bağdaşmamaktadır. PKK terör örgütünün Avrupa'da büroları vardır. Avrupa'dan televizyon yayını yapmaktadır. Bu Avrupa ülkeleri NATO üyesidir. PKK, NATO üyesi olan Türkiye'ye zarar vermeye devam etmektedir. Bırakın NATO'nun bu örgütle aktif mücadelesini, üyeler Türkiye'ye zarar veren unsurlara dahi engel olmayıp, faaliyetlerinin devamına imkân vermektedir. Türkiye'nin yapmakta olduğu mücadeleye, çeşitli nedenlerle doğrudan veya dolaylı olarak engel olunmaktadır. Bu gerçekler görmezlikten gelinmektedir. Türkiye'nin bu beklentisinden, bir tehdit unsuru olan PKK ile mücadelesini NATO'ya yüklemek istediği gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Türkiye'nin güvenliğini bir başka ülkeye veya kuruluşa aktarma düşüncesi ve niyeti yoktur. Kendi güvenliğini sağlayacak güçtedir. Ancak güçlü bağlarla bağlı olduğu ve güvenilir bir müttefiki durumunda bulunduğu NATO'dan,

hakkı olduğu desteği beklemesi de yadırganmamalıdır. NATO makamları ve ülkeleri tarafından inkâr edilse de bu yaklaşım bir çifte standarttır.

11. Terörle Mücadelede Türkiye'nin Beklentileri

Ülkeler coğrafyasına, teknolojisine, ekonomisine ve askeri gücüne güvenerek kendilerini terör tehdidi dışında görmemelidir. Devletler ve uluslararası kuruluşlar terörün objektif esaslara dayalı müşterek bir tarifini yapmalı, nitelikleri üzerinde mutabık kalmalı, ortak bir anlayışa sahip olmalıdır. Terörün dış politikanın bir aracı olarak görülmesinden vazgeçilmelidir. Bu kapsamda terörün desteklenmesine, terörizm karşısında sessiz kalınmasına ve milli çıkarın bir parçası olarak algılanmasına son verilmelidir. "Senin teröristin" "benim teröristim" ayrımı yapılmamalıdır. Terörü destekleyen ve besleyenler, bunun bir gün kendilerini de vuracağını akıllarından çıkarmamalıdır.

Terörle mücadelede hiçbir ülkenin tek başına başarılı olamayacağı gerçeğinden hareketle mutlaka küresel düzeyde iş birliği yapılmalıdır. Bireyler, toplumlar ve ülkeler arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik uçurumların yarattığı asimetrik düzenin şiddet ve teröre zemin hazırladığı unutulmamalıdır. Terörle mücadelenin sadece silahla yapılamayacağı dikkate alınarak, terörün kaynağını ortadan kaldırmak maksadıyla sosyal, kültürel ve ekonomik tedbirlerin alınması için düzenlemeler yapılmalıdır. Mücadelenin sadece devlet organlarıyla yapılamayacağı, sivil toplum örgütleri ve medyanın kamuoyunu mücadeleye destek olması için yönlendirmesinin önemli bir konu olduğu bilinmelidir. Devletler ve uluslararası kuruluşlar terörle mücadelede gerekli olan siyasi kararlılığı güçlü bir şekilde ortaya koymalıdır. Mücadelede insani ve hukuki boyutlar da dikkate alınmalıdır.

Diğer taraftan, terörle mücadele adı altında masum kitlelere zarar vermenin daha büyük şiddet ve nefret duygusu oluşturacağı unutulmamalıdır. Ortadoğu'da İsrail'in uygulamalarının buna bir örnek teşkil ettiği açıkça görülmektedir.

Kuvvetli ile zayıfın mücadelesi, asimetrik güçlerin mücadelesi demektir. Güçsüz olanın elindeki tek seçeneğin terör yaratma olduğu dikkate alınmalıdır. Ancak bu açıklama, terör yaratmanın haklı görüldüğü anlamını da taşımamaktadır. İsrail'in radikal islami örgütlerle mücadele adına Ortadoğu'da sivilleri ve masumları hedef alan davranışları, ABD ve onun stratejik ortağı olan İngiltere tarafından desteklenmiştir. AB de sessiz destek vermiştir. Irak'ta ve Gazze'de yapılan katliamları da bu kapsam içinde görmek gerekmektedir. Terör örgütleri ile mücadele için yürütülen operasyonlarda oluşan vahşet, zarar gören halk, bölge ülkeleri ve hatta dünya kamuoyunun büyük bir bölümünde nefret uyandırmaktadır. Bu durum Hizbullah örneğinde olduğu gibi terör örgütlerinin destek ve güç kazanmasına ortam yaratmaktadır. Son Gazze saldırısında HAMAS'a karşı sempatinin artmasını da bu kapsamda düşünmek mümkündür.

Terörle mücadele kapsamında yürütülen eylemlerin politik bir hedefe ulaşmak için yapıldığı izlenimi de gittikçe artmaktadır. Bu nedenle terörle mücadelenin kapsamını da dengeli, adil, yeni bir terör ortamı yaratmayacak şekilde düzenlemenin ve konuyu "medeniyetler çatışması" şekline dönüştürmemenin de önemli olduğu dikkate alınmalıdır.

60 yıldır varlığını başarıyla devam ettiren, küresel gelişmelere ve bunun gerektirdiği ihtiyaca göre kendini yenileyen NATO, yeni tehdit algılamasında birinci sıraya terörizmi koymuştur. Terörle mücadelede yeni konseptler oluşturmuş ve stratejiler geliştirmiştir. Afganistan'a müdahalede, kuruluşundan beri ilk defa İttifak Anlaşması'nın 5. maddesini yürürlüğe koymuştur. Terörizm karşısındaki duyarlılığını her fırsatta dile getirmiştir. Ancak uygulamada üye ülkelerin tümü, özellikle PKK terör örgütü ile mücadelesinde Türkiye'nin beklentilerine cevap verecek anlayışta olamamıştır. NATO'nun kendisini yeniden sorgulaması ve belirtilen yanlışlıklardan kurtulması halinde, bu konunun da üstesinden gelebilecek kabiliyette olduğuna inanılmaktadır.

12. NATO-ABD ve Türkiye Arasındaki Son Gelişmeler

12.1. Afganistan Konusu

NATO'nun Afganistan'da yürüttüğü faaliyetler kapsamında Türkiye, ISAF komutası altında, Kabil ve çevresinde Afgan halkının güvenliğini sağlamaya devam etmektedir. NATO açısından Afganistan'ın geleceği önem taşımaktadır. NATO'nun bu bölgedeki başarı veya başarısızlığı ittifakın geleceği konusunda etkili olacaktır.⁴¹ Bu nedenle ABD, Afganistan'ın geleceği açısından ittifak ülkelerinden muharip asker sayısının artırmasını talep etmektedir. Türkiye de, asker sayısının artırılması istenen ülkelerin başında gelmektedir. Diğer taraftan ISAF'ın görev tanımlamasının değiştirilmesi ve etki alanının Kabil ve çevresinden, daha güney-güneydoğuya kaydırılarak Taliban'la savaşması öngörülmektedir. Görüldüğü gibi ISAF'ın asıl amacı barışı korumaktan, savaşmaya doğru değiştirilmek istenmektedir. Bu noktada Türkiye'nin bunu kabul etmesi beklenilemez. Tarihi boyutta Türk-Afgan ilişkilerinin seyrine bakıldığında dostluk ve yardımlaşma söz konusudur. Afgan halkı Türkiye'ye sempati duyar ve güvenir. Bu çizginin dışına çıkmak, her iki toplum için de sakınca doğurur. ISAF komutası altındaki ülkelerin askerleri elleri tetikte beklerken, Türk askerlerinin silahlarının güvenliklerini kapatarak, halk arasında rahatlıkla dolaşması bunun bir kanıtı olarak görülebilir. Bu güven duygusunu zedeleyecek her türlü faaliyetten kaçınılması gerekmektedir. Ayrıca Türkiye, güvenlik sağlama faaliyetine ilave olarak Afganistan'da istikrarın sağlanmasına, ülkenin yeniden inşası ve yapılanmasına parasal destek de dâhil önemli katkılar sağlamakta, ülkeye ve ülke halkına çeşitli yardımlarda bulunmaktadır. ISAF'ın komutasını da iki defa üslenmiştir. Bunların yanında, Türkiye, Afganistan Silahlı Kuvvetleri'nin yeniden organizasyonuna yardımcı olmaktadır. Afgan Savunma Üniversitesinin (Harp Akademileri) veya Savunma Kolejinin (Harp Okulu) oluşumunu sağlamaya yönelik çalışmalar yapmaktadır.⁴² Bunların ötesinde gerekli görüldüğü takdirde Afgan subaylarının askeri eğitimlerini Türkiye'de görmelerine yardımcı olunaca-

ğı da Türkiye tarafından belirtilmiştir. NATO müttefiklerinin Afganistan'da teröre karşı mücadele ederken, PKK'ya karşı yürüttüğü mücadelede Türkiye'nin yanında yer almadıkları gibi PKK'yı çeşitli şekillerde himaye ettikleri de bilinmektedir. Türkiye'nin bu gerçeklerin bilincinde olarak strateji oluşturması ve bu paralelde hareket etmesi gerekmektedir.

12.2. Montrö'yu İhlal Teşebbüsleri

Bir diğer konu ise ABD'nin NATO'yu kullanarak Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni delmeye çalışmasıdır. ABD, Kafkasya ve Orta Asya'da söz sahibi olmak maksadıyla Karadeniz'de güç buldurmak istemekte ve çeşitli hadiseleri kullanarak bunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Son beş yıl içinde bu konuda üç defa teşebbüste bulunduğu görülmektedir. Fırsat çıktığında NATO'yu bu maksatla kullanma temayülünü de göstermektedir.

ABD'nin son beş yıldaki Karadeniz'e açılma teşebbüslerinden ilkinde, 2003 yılında Irak'a yapacağı müdahale öncesinde, kuvvetlerini Türkiye üzerinden geçirip, Irak'ın kuzeyinden girerek Bağdat istikametinde kullanmasını içeren plan çerçevesinde Türkiye ile yaptığı görüşmelerde rastlamak mümkündür. Bilindiği üzere uzun müzakereler sonucunda ortaya çıkarılan siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda oluşturulan mutabakat muhtıraları, bir anlaşma niteliğinde TBMM'nin onayına bir tezkere ile sunulmuş ve "1 Mart Tezkeresi" olarak literatüre geçen bu tezkere TBMM tarafından kabul edilmiştir. Bu müzakereler sürecinde, ABD'nin Karadeniz'e gemi gönderme ve Trabzon'da üs bölgesi istemesi oldukça yadırganmış ve müzakerelerde, ABD'nin Irak'a yapacağı müdahale çerçevesinde yapılacak anlaşmayı fırsat olarak değerlendirerek Kafkasya'da etkili olmak maksadıyla Karadeniz'e çıkmak istediği anlaşılmış, ancak konu ile ilgisi olmayan bu istek Türk tarafınca geri çevrilmiştir.⁴³

ABD'nin son beş yılda bu konudaki ikinci teşebbüsü ise 2005 yılında gerçekleşmiştir. 11 Eylül 2001'deki terörist saldırının ardından ABD, Türkiye, İngiltere, İtalya, Almanya, Yunanistan,

Norveç, Danimarka, İspanya, Portekiz ve Hollanda donanmalarından tahsis edilen gemilerden oluşan NATO gücü, Doğu Akdeniz'de teröre ve suçlara karşı mücadele amacıyla Aktif Çaba veya Etkin Çaba (Active Endeavour) operasyonunu icra etmektedir. Diğer taraftan da genelde aynı maksatla, Türkiye önderliğinde oluşturulan bir deniz filosu, Karadeniz'de, 2004 yılından beri Karadeniz Uyum Harekâtı (Black Sea Harmony) adı altında faaliyet göstermektedir. Bu faaliyete Türkiye ve Rusya'nın yanı sıra Ukrayna da kısmen katılmaktadır. Ancak ABD, 2005 yılı içinde, Doğu Akdeniz'de NATO bünyesinde oluşturulan Aktif Çaba Operasyonu görev alanının Karadeniz'i de kapsayacak şekilde genişletilmesi için resmi olmayan bir plan ortaya koymuş ve bu planı, Karadeniz'in güvenliğinin önemli olduğu gerekçesiyle Akdeniz'de olduğu gibi terörle ve suçlarla mücadele maksadıyla önerdiğini ifade etmiştir. Karadeniz'de buna benzer bir yapının bulunmasına ve bu yapıya yeni NATO üyeleri Bulgaristan ve Romanya'nın da katılması imkânı olmasına rağmen ABD'nin böyle bir teşebbüste bulunmasının, ifade edilen maksadın dışında, tamamen ABD'nin bir bahane bularak Karadeniz'i doğrudan kontrol altına almak olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

ABD'nin bu konudaki son teşebbüsü de, 2008 sonunda Gürcistan'da meydana gelen olaylardan sonra, Gürcistan'a yapılmakta olan insani yardım çerçevesinde ABD donanmasına ait iki adet 70 tonluk askeri hastane gemisi adı altında yardım gemisi gönderme isteğinde görülmektedir. Hatta NATO'yu da bu kapsamda kullanmaya istekli oldukları müşahede edilmiştir. Gürcistan'a yardımın hava, kara ve Montrö Sözleşmesi'ne aykırı olmayan bir düzenleme ile denizden de yapılması mümkünken, böyle bir isteğin, Karadeniz'de ağır tonajlı askeri gemilerle bayrak gösterme, dolayısı ile Karadeniz'e çıkarak bölgeyi etkileme ve Rusya'nın etkisini sınırlama maksadını taşıdığı değerlendirilmektedir.

Belirtilen bu üç teşebbüs de Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin ihlali anlamına gelmektedir.

Montrö Sözleşmesine uygun olmayan bir izni, başka bir ülkeye vermesi, hem egemenlik konusunu tartışmalı hale getirir hem de bölgede güvenlik açısından kendi aleyhine bir husumet yaratabilir.⁴⁴ ABD'nin Karadeniz'de güç bulundurma veya üs teşkil etme gibi teşebbüslerine karşı ihtiyatlı olunması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin varlığı, sınırları ve egemenliği Lozan Antlaşması ile tespit ve tescil edilmiştir. Bu antlaşmada Türk Boğazları üzerinde tam bir egemenlik sağlanamamış, uluslararası denetim ön planda tutulmuştur. 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ise Türkiye'nin boğazlar üzerinde tam oluşmayan egemenliğini sağlayarak, bir noktada Türkiye Cumhuriyeti devletinin bağımsızlığını ve egemenliğini tescil eden bir hüviyet taşımaktadır. Bu nedenle antlaşma hükümlerinin muhafazası ve buna riayet edilmesi, Türkiye'nin egemenliğini korunması ve Karadeniz'deki dengeleri de gözetmek suretiyle Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin ihlali, Türkiye'nin egemenlik haklarının kısıtlanması anlamına gelmektedir. Ayrıca dengelerin bozulması, husumet meydana getirmesi, barış ve güvenlik ortamını zedelemesi de söz konusudur. Bu nedenlerle Boğazlardan geçişin ve Karadeniz'de bulunma usulünün mutlaka Montrö Sözleşmesi'ne uygun olarak yapılması bir zarurettir. Türkiye'nin bu konuda ortak çıkarları olan Rusya ile koordine bulunması doğru bir yaklaşım olarak nitelendirilmiştir.

12.3. Ambargo ve Önleyici Teşebbüsler

NATO'nun değişmesi, dayanışmanın da değişimini beraberinde getirmemeli, dayanışma esas alınmalı, 'çifte standart' tan kaçınılmalıdır. Bu konuda da, Türkiye çeşitli haksızlıklara uğramıştır. 1962 yılında ABD-SSCB görüşmeleri sonucunda ABD, Türkiye'deki Jüpiter füzelelerinin sökülmesi konusunda Türkiye'nin haberi olmadan tek taraflı bir karar almıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtını takiben TSK'nın kullandığı harp silah ve araçlarının tüm destek malzemesine ambargo koymuştur. Bunu ilerleyen yıllar-

da da kısmi olarak tekrarlamıştır. İkinci Körfez Savaşı'nda NATO platformunda Fransa, Patriot füzelerinin savunma amaçlı olarak Türkiye'ye gelmesini önlemiştir. Bu ülkenin NATO Savunma Planlama Komitesi üyesi olmamasından dolayı bu komitede alınan bir kararla füzeler Türkiye'ye getirilebilmiştir. PKK terör örgütünün NATO listesine alınmasında güçlüklerle karşılaşmıştır. 11 Eylül 2001'e kadar terörle mücadeleye bir atıfta bulunulmaz ve bu konuda 4. Maddedeki konsültasyon ile yetinilirken, 11 Eylül'den sonra 5. Madde söz konusu olmuştur. Terörün ülkelerin topraklarına ulaşmadan önlenmesi için tedbir alınması konusu ön plana çıkarken Türkiye'nin bu konuda PKK için Irak'ın kuzeyinde tedbir alması önlenmiş, sonra da kısıtlanmıştır. Bunlar 'çifte standart'a birer örnektir. NATO ile ilişkilerde bu konunun dikkate alınmasında fayda görülmektedir.⁴⁵

ABD'nin, yeni oluşacak durumlara göre gerektiğinde diğer ülkelerin, kendi milli menfaatlerine yönelik olarak bu veya buna benzer konuları, ihtiyaç duydukça ve fırsat buldukça yeniden gündeme getirebileceği düşünülmekte, bu nedenle tedbirli olunması ve taviz verilmemesi hususunda hassasiyet gösterilmesinin ülke menfaatleri açısından hayati önem taşıdığı değerlendirilmektedir. NATO'nun ülke menfaatlerini zedeleyecek ABD niyetleri istikametin de kullanılmasına karşı daima dikkatli olunmalıdır.

12.4. NATO'nun Genişlemesinin Türkiye'ye Etkileri

Türkiye temelde NATO'nun genişlemesini desteklemektedir. Bunun başlıca sebebi NATO'ya üye olan devletlerin, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine destek vereceği öngörüsü olmuştur. Ancak karşılaşılan durum bu beklentiyi karşılamamıştır. Ayrıca, yeni üyelerin katılımıyla 26 ülkeye varan NATO üye sayısı, Türkiye'nin pastadan pay alma oranında düşüşler meydana getirmiştir. Gerek savunma gerekse teknoloji konularında NATO yardımlarında azalmalar görülmüştür. Diğer taraftan, yeni üye ülkelerle beraber artan sayının, Türkiye'nin eskiye oranla stratejik öneminin azalmasına da sebep olmak-

tadır. Örneğin, Bulgaristan ve Romanya'nın üyelikleri sonucu, NATO'nun Karadeniz'deki ikmal merkezleri de değişmiştir. Önceleri yalnız Türkiye üzerinden ikmal yapılırken, üyelikten sonra iki ülkenin limanları da ikmal merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak belirtilen bu olumsuzluklara rağmen NATO'nun genişlemesi, istikrarlı bölgeyi genişletmekte ve Türkiye'ye istediği konuları daha geniş bir yelpazede müzakere edilmesine imkân yaratmaktadır.

13. NATO'daki Son Gelişmeler

Avrupa'da geleneksel olarak bulunan, Türkiye'de ise son zamanlarda yaygınlaşan Amerikan karşıtlığının daha ziyade Bush yönetimine karşı olduğu bilinmektedir. Önceki Brüksel Zirvesi'nde; Irak Savaşı sırasında yalnız kalan Washington'un, bu ülkeyi yeniden inşasında NATO'dan istediği desteği bulmaya başladığını göstermektedir. Başkan Bush'un ikinci dönemindeki ABD-AB ilişkilerinin, birinci döneme kıyasla yakınlaşma anlamında belirli alanlarda farklı olduğu görülmüştür. Obama döneminde de yakınlaşmanın devam edeceği beklenmektedir. Farklılıklar tamamen giderilemeyecek olsa bile ilişkilerde eskisi gibi bir "kopukluk" muhtemelen olmayacaktır. Yeni dönem, başta Atlantik ötesi ilişkiler olmak üzere, ABD'nin dünyayla barışmaya çalışacağı bir sürecin yaşanacağı izlenimini vermektedir.

27 Nisan 2006'da Sofya'da yapılan NATO ülkeleri dışişleri bakanları toplantısı, duraksamaya giren Trans-Atlantik ilişkilerinin geliştirilmesi ve bu ilişkilerin geleceği hakkında görüş alışverişinde bulunulması açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Trans-Atlantik ilişkilerine önümüzdeki dönemde şekil verecek gelişmelerin daha çok; nükleer güç olma yolunda ilerleyen İran'a yönelik olası uluslararası müdahalenin şekli, Irak'ın geleceği, Afganistan'da istikrarın sağlanması ve enerji güvenliği gibi konular olacağı düşünülmektedir.

27 Nisan 2006'da Sofya'daki NATO toplantısının hemen sonrasında, ABD ve Bulgar Dışişleri Bakanları arasında Bulgaristan'da ABD askerle-

rinin faydalanacağı bir üs anlaşması yapılmıştır. Benzer bir anlaşma daha önce, 6 Aralık 2005'te, Romanya'yla da imzalanmıştır. Sofya'daki toplantıda, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliklerinin görüşülmesi, gelişmelerin Karadeniz'in Avrupa-Atlantik ittifakının bir parçası haline getirilme çabalarının işareti olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin Karadeniz'in geleceği konusunda siyasi iradesini net olarak ortaya koyma mecburiyeti vardır.⁴⁶

NATO'nun geleceğini belirlemeye yönelik yakın zamanlardaki toplantılarından biri NATO Devlet ve Hükümet Başkanlarının katıldığı Kasım 2006 Riga Zirvesi'dir. Sofya toplantısında gündeme getirilen konular Riga Zirvesi'nde ele alınmıştır. Zirve; beklendiği şekilde ABD'nin isteklerinin öne çıktığı, NATO'ya olan güvenin test edildiği ve Avrupalı ortakların tavırlarının belirlendiği bir toplantı olmuştur. Zirve'de NATO'nun yeni amacı: 21. yüzyıl güvenlik tehditlerine karşı koyulması, üye ülkelerin ve ortak değerlerin savunulması, ortak savunmanın idamesi olarak açıklanmıştır. Ortak dayanışma gösterilmesi istenen yeni tehditler olarak ise; küresel ölçekte artan terörizmle mücadele, kitlesel imha silahları ve bunların yayılmasının önlenmesi ve devlet olmayı başaramayan devletlerden kaynaklanan istikrarsızlıklar belirtilmiştir. NATO'nun "güvenlik danışmaları" için gerekli kurum olarak rol oynaması, BM'nin gördüğü krizler dâhil, NATO'nun tehditlere karşı ortak hareket etmesi, NATO imkân ve kabiliyetlerinin ve ilişkilerinin devam eden transformasyonu ve geliştirilen imkân ve kabiliyetler için güçlü mali katkıların yapılması istenmiştir. Bu çerçevede Riga'da; 10–15 yıl ilerisine yönelik, NATO'nun devam eden transformasyonu, imkân ve kabiliyetler, planlama disiplinleri ve istihbaratın geliştirilmesinde amacına yönelik Çerçeve Dokümanı ve kapsamlı Politik Rehber imzalanmıştır. Zirvenin; ABD'nin Transatlantik ilişkilerinin geliştirilmesi ve NATO'nun öne çıkarılması konusundaki istek ve baskıları ile sonuçlandığını söylemek mümkündür. Yapılan değerlendirmeler ışığında, 26 üye ülkenin tümü ele alındığında çıkan sonuç, "Ne

NATO'suz, ne de NATO'yladır. NATO, kuruluşundan itibaren önemli işler başarmıştır. NATO'nun bugün 26 olan üye sayısı; 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan'ın katılmasıyla 28'e çıkacaktır. NATO, 28 üye ülkenin yanı sıra Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyalogu ülkeleri ve bunun dışında kendisiyle ortak değerleri paylaşan ittifak dışı koalisyon kuvvetleri ile dünyanın dörtte birinden fazlasını şemsiyesi altına alan bir kuruluş görünümündedir. Ancak, NATO'nun güvenilirliğinin gittikçe azaldığı da gözlerden kaçmamaktadır. NATO dışında bugün Avrupa'da AGSP ikinci önemli unsur olarak ortaya çıkmıştır. ABD; NATO müttefiklerinden destek aramakta, Transatlantik ilişkilerin kendi liderliğinde geliştirilmesini istemektedir. Bu gelişim; NATO'nun gelecek ihtiyaçlarının, yeni kabiliyetlerinin ortaya konmasının, yeterli kaynakların temin edilmesinin sağlanmasını içermektedir. Avrupalı ortaklar ise, AGSP ve NATO görevlerinin dünya genelinde pek değişmediğini; barışı destekleme operasyonlarını, Petersburg Görevlerini ve NATO Antlaşması'nın 5. maddesi dışında kalan operasyonları içerdiğini vurgulamaktadır.⁴⁷

NATO'nun tarihindeki en büyük zirvelerinden biri olan 2-4 Nisan 2008 Bükreş Zirvesi'nde 24 devlet başkanı, 26 hükümet başkanı ile 87 bakan yer almış, 26 "üye", 23 "ortak" toplam 60 ülke katılmıştır. Genel olarak NATO'nun Rusya ile olan ilişkileri ve bunun yanında NATO'nun genişlemesiyle ilgili konular tartışılmıştır. Bu zirve, katılım sayısından da anlaşıldığı üzere dünya şartlarının değişimi ile birlikte NATO'nun kendisine yeni bir vizyon aramasıyla ortaya çıkan durumda, NATO'nun geleceğinin nasıl şekilleneceği yönünde genel bir hat çizmiştir. Zirve, Hırvatistan ve Arnavutluk'un ittifak üyeliğine resmen davet edilmesiyle sonuçlanmıştır.⁴⁸ Fakat anayasal ismine yıllardan beri itiraz eden Yunanistan'ın tutumu yüzünden Makedonya, İttifak'ın üyeliğine davet edilememiştir. Makedonya konusunda başarısız olmakla birlikte, NATO'nun son genişlemesinin, Avrupa'daki demokrasi ve istikrarın, Balkanlar'a yayılması konusunda olumlu etki yapacağı söylenebilir. Ayrıca, NATO üyeliğinin, AB üyeliğinin bir ön adımı olarak algılanmasın-

dan dolayı, Bükreş'teki NATO zirvesinde üyeliğe davet edilen Hırvatistan ve Arnavutluk'un, AB'ye üye olma ihtimallerinin daha da kuvvetlendiğine inanılmaktadır.⁴⁹ Bunun yanında, Arnavutluk ve Hırvatistan'ın NATO üyeliğine davet edilmiş olması, Bosna-Hersek'i de NATO üyeliği için reformların hızlandırması yönünde cesaretlendirebilir, zaten "Üyelik Eylem Planı"ndan bir önceki aşama olan "Yoğunlaştırılmış Diyalog Kararı" çıkmıştır. Daha sonra Kosova da aynı şekilde gündeme gelebilir. Bu durumda bir tek Sırbistan endişe kaynağı olarak kalmaya devam etmektedir.

Bükreş Zirvesi'ni takiben 2-3 Aralık 2008'de NATO Dışişleri Bakanlarının bir araya gelmesiyle Brüksel'de gerçekleştirilen zirveye Rusya-Batı ilişkileri damgasını vurmuştur. Kritik zirve sonrası, Ukrayna ve Gürcistan hayal kırıklığına uğramışlardır (üyeliklerine karşı çıkanlar: Almanya, Fransa, Hollanda). Toplantı öncesindeki ABD başkanlık seçimlerinin belirsizliği, dünyada yaşanan ekonomik kriz ve Rusya'nın Gürcistan'a yapmış olduğu müdahale, toplantıdan çıkan kararlar üstünde etkili olmuştur. Bu gerçekler altında toplantıdan, Ukrayna'daki siyasi belirsizliğin artması ve Gürcistan'da yaz aylarında meydana gelen çatışmalardan dolayı, bu ülkelerin üyeliğe giden yolda önemli bir aşama olan "Üyelik Eylem Planı"na dâhil edilmemesi kararı çıkmıştır.⁵⁰ Bu noktada bir ülkenin NATO'ya üyelik sürecinin uzun bir zamana yayıldığını, yaklaşık 5 yıl sürdüğünü ve bu süreç içinde aday ülkenin, kendi ordusunu NATO standartlarına göre ayarlaması ve üyelik için diğer bazı şartları yerine getirmesinin beklendiğini belirtmek gerekmektedir.

Ukrayna ve Gürcistan üzerinden yürütülen rekabetin yarardan çok zarar getirdiğini de yaşanan olaylar göstermiştir. Genişleme zora girmiş, Rusya ile diyalog kesilmiş, Kafkasya ve Karadeniz güvenliği alanında etkisiz kalmıştır. Rusya-Batı arasındaki ilişki sonucu Ukrayna ve Gürcistan'ın üyelikleri ileri bir tarihe ertelenmiştir. Rusya bu olası üyelikleri kendini kuşatma ve enerji yollarını kontrol altına alma planları olarak yorumlamaktadır.

NATO-Rusya ilişkileri kapsamında, Gürcistan savaşının NATO tarafından kabul edilemez olması sonucunda, ilişkiler kesilme noktasına kadar gelmiştir. Bükreş Zirvesi ile kesilme noktasına gelen NATO-Rusya ilişkileri yeniden başlamıştır. Bu noktada NATO içindeki ayrılan blokları da görmek mümkündür. Almanya ve Fransa'nın başını çektiği grup ile ABD arasında, Rusya ile olan ilişkilerin arttırılması konusunda farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılığın temelini ise Avrupa'nın enerji ihtiyacı oluşturmaktadır. Avrupa'nın gaz ihtiyacının büyük bir bölümü halen Rusya'dan karşılanmakta ve bu konu Rusya ile olan ilişkilerde etkili olmaktadır. Öte yandan, Rusya'nın 2007 yılında AKKA'dan⁵¹ çekilmesi NATO içinde sıkıntı yaratmıştır. Özellikle Doğu Avrupa devletleri için güvenlik kaygıları oluşmaya başlamıştır. Bunlara ek olarak alınan önemli kararlardan biri de NATO'nun, Doğu Avrupa'da ABD tarafından kurulması planlanan füze kalkanı projesine destek vermesi olmuştur. Hâlihazırda ABD ve Polonya ile Çek Cumhuriyeti arasında füze kalkanı kurulması konusunda mutabakat anlaşmaları imzalanmıştır. NATO, bu sistemi Avrupa-Atlantik güvenliğinin bir parçası olarak tanımlamaya başlamış ve "Füze Kalkanı" konusunun 2009'da Krakow'da düzenlenecek Savunma Bakanları toplantısında kapsamlı bir şekilde ele alınacağını belirtmiştir. 2009'daki NATO Savunma Bakanları Toplantısı, 19-20 Şubat tarihlerinde, Polonya'nın Krakow şehrinde yapılmıştır. Toplantıda Afganistan, Ukrayna ve Gürcistan konuları görülmüş, ayrıca NATO Acil Mukabele Gücü'nün uygulamaları ve bu konudaki reformlar ele alınmıştır. Ukrayna'nın ve Gürcistan'ın savunma ve güvenlik konularındaki reformları ve ulusal güvenlik stratejileri gözden geçirilmiştir. Afganistan konusu yine özel önemini korumuştur. Alınan ve resmi nitelik taşımayan kararlar, 3-4 Nisan 2009'da yapılacak zirveye zemin oluşturmuştur.⁵²

NATO, Gürcistan krizi sonrası hem füze kalkanı projesi, hem de Rusya karşısındaki tavrı konusunda konumunu iyi tanımlamış görünmektedir. Görünen o ki, NATO, Rusya ile ilişkilerin iyileştirilmesi ve diyalogun başlatılmasına,

doğuya doğru genişlemesi ve Karadeniz güvenliği gibi kritik konulara kıyasla daha kritik bir önem atfetmiştir. NATO, Rusya ile ilişkilerin, diğer birçok konuda sağlanacak ilerlemenin temelindeki faktör olduğunun farkındadır. Ayrıca, küresel ekonomik krizin de etkisiyle ABD Başkanlık seçimleri sonrası Avrupa-Atlantik ittifakı üyeleri arasında, daha fazla çatışma ve gerginliğe yol açabilecek politikalarından vazgeçilmesi konusunda görüş birliğine varılmıştır. Son toplantıda Fransa'nın NATO'nun Askeri kanadına tekrar katılacağı hususu da netlik kazanmış ve bilahare Fransa tarafından bu konunun 3-4 Nisan 2009'daki NATO toplantısında resmîyet kazanacağı da ifade edilmiştir. Obama'nın gelişi ile diyalog konusuna verilen önem çerçevesinde, Füze Kalkanı Projesinde bir kısım yumuşatıcı yaklaşımlara karşılık, Rusya'nın Orta Asya'da terörle mücadelede ABD ve NATO'ya destek vereceğine ilişkin açıklamaları NATO-Rusya arasındaki diyalogun yeniden tesis edileceğini belirten gelişmeler olarak dikkat çekmektedir. Ancak Rusya'nın Orta Asya'da etkinliğini yeniden sağlaması ve sürdürmesi için Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan ile yaptığı ve askeri güç oluşturmasının ön plana çıktığı antlaşma da göz ardı edilmemelidir.

5 Mart 2009'da Brüksel'de yapılan Dışişleri Bakanları toplantısında da genelde aynı konular üzerinde durulmuş, NATO-Rusya ilişkileri yeniden başlamış, Afganistan için geniş kapsamlı bir toplantı yapılması ve bu toplantıya İran'ın da davet edilmesi kararlaştırılmıştır.⁵³

14. NATO'nun Geleceğine İlişkin Öngörüler ve Türkiye

NATO kolektif savunma örgütü işlevini genişleterek, kolektif güvenlik örgütü haline dönüşmüştür. Bugün NATO, savunma konusunda sadece üye ülkelerin topraklarıyla sınırlı kalmamaktadır. Karmaşık durum ve tehditlere karşı koyma konusunda birincil rol oynamaktadır. NATO operasyonları artık Washington Antlaşması'nın 6. maddesinde tarif edilen Avrupa'dan ibaret savunma harekât alanıyla sınırlı değildir.⁵⁴ NATO'nun Kuru-

luş Antlaşması'nda sorumluluk alanının kuzey Atlantik bölgesi ile sınırlandırılmış olması ve NATO'nun sadece kendi topraklarını savunma ile görevli olması nedeniyle, NATO'nun alan dışında yapacağı faaliyetler uluslararası hukuk açısından sakınca yaratmaktadır. Bu nedenle NATO'nun yeni açılımları doğrultusunda NATO Antlaşması'nın yeni durumlara uyumlu hale getirilme ihtiyacı bulunmaktadır.⁵⁵

ABD'nin, küresel ortaklara duyduğu ihtiyaç nedeniyle önümüzdeki dönemde diplomasiye, hukuka, ikili ilişkilere, uluslararası kuruluşlara, Transatlantik ilişkilerin geliştirilmesine ve NATO'ya daha fazla önem vermesi beklenmektedir. Güvenlik öncelikleri farklılık arz eden Avrupa'nın kendi güvenlik sistemi "Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası-AGSP"yi oluşturma çabalarını sürdüreceği, ancak yeterli kaynak ve ortak siyasi iradeyi sağlayamadığı için ABD ve NATO'ya olan ihtiyacının devam edeceği anlaşılmaktadır.

Günümüzde savunmanın uluslararası boyutu ele alınarak, Türkiye'nin, NATO ve AGSP ile ilişkilerini, kazanımları ve sahip olduğu ortak değerlere uygun bir içerik ve yapıda sürdürmesi akılcı olacaktır. Türkiye'nin Batı Avrupa Birliği'nden (BAB) kaynaklanan haklarını AGSP'de kullanamaması bir eksiklik ve aynı zamanda bir haksızlıktır. Ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) haksız bir şekilde AB'ye alınmasının sonucunda AGSP'de diğer NATO üyesi olan AB ülkeleri gibi haklar istemesi, problem yaratmaktadır. NATO ve AB Türkiye'ye GKRY ile ilgili konularda baskı altında bulunmaktadır. Türkiye'nin NATO üyesi olarak elinde bulundurduğu yetkileri, ulusal çıkarları istikametinde kullanmaya devam etmesi kadar doğal bir durum olmaz. Yakın gelecekte Transatlantik ilişkilerin tamiri yoluna gidilmesi, enerji güvenliğinde Türkiye'nin artan rolü, Ortadoğu'daki gelişmeler ve TSK barış gücü unsurlarının özellikle Afganistan ve diğer görev yerlerindeki başarıları Türkiye'nin jeopolitik önem ve işlevinin daha iyi algılanmasına ve Türkiye'ye yeni açılımlar yapma-

sına olanak sağlayacak gelişmeler olarak görülmektedir. Ancak uluslararası güvenlik anlaşmaları, Türkiye'nin egemen bir ülke olarak gerektiğinde bağımsız kararlar almasını da engellemeyecektir.

2006 Riga Zirvesi, imzalanan "Çerçeve Dokümanı ve Kapsamlı Politik Rehber" ile NATO'nun ABD önderliğinde, etkin ve nitelikli askeri kuvvetlere sahip, küresel siyasi güvenlik örgütü haline getirilme çabalarına sahne olmakla birlikte, önemli bazı Avrupa ülkelerinin ABD'ye istediği desteği tam olarak vermedikleri görülmektedir. Riga'yı takip eden yıllardaki toplantı ve zirvelerde de önemli bir değişiklik olmadığı görülmüştür. NATO'nun küresel dönüşümü konusunda ittifak üyeleri arasında yoğun tartışmaların devam edeceği anlaşılmaktadır. Tek kutuplu dünya düzeninin bir müddet daha; fakat azalan bir etkinlikle devam edeceği, bu kapsamda ABD'nin gelecek 20-25 yılda tek kutuplu düzenin önderliğini sürdüreceği beklenmektedir. Ancak ABD, başarılı olabilmek için Atlantik ötesi desteğe ihtiyaç duyacaktır. Atlantik ötesi ilişkilerdeki gelişmenin, dünyadaki gelecek barış ve güvenlik ortamına şekil verebileceği değerlendirilmektedir.⁵⁶ Geleceğin uluslararası güvenlik ortamının şekillendirilmesinde NATO'nun etkinliğini biraz arttıracığı ve küresel sorunlarla ilgili bir örgüt haline dönüşeceği yönündeki öngörüler ağırlık kazanmaktadır.⁵⁷ Ancak, 11 Eylül sonrası küresel ölçekte bir güvenlik politikası takip eden ABD'nin, yine kendi politikaları çerçevesinde NATO'yu yönlendirme gayretleri içinde bulunması bir kısım ittifak üyelerinde rahatsızlık yaratmaktadır.

Riga'da imzalanan "Çerçeve Dokümanı ve Kapsamlı Politik Rehber" ile NATO'nun, etkin ve nitelikli askeri kuvvetlere ve küresel sorumluluklara sahip, siyasi güvenlik örgütü olmaya yöneldiği anlaşılmaktadır. ABD'nin bu sürecin önderliğini yapıp yapamayacağını zaman gösterecektir. NATO'nun geleceği

ile Afganistan'daki harekât ve buradaki başarı arasında bir bağlantı kurulmuş durumdadır. Afganistan'da yaşanabilecek olası bir başarısızlık durumunda; NATO'nun ileride küresel bir örgüte dönüşmesi ihtimalinin olmadığı, alan dışı kullanımların NATO'ya yük getirdiği ve NATO'nun yeni görevleri ışığında yeniden yapılanmaya gitmesi gerektiği⁵⁸ gibi hususlar ön plana çıkabilecektir. Avrupa'ya baktığımızda, yakın gelecekte Avrupa ülkelerinin ABD ve NATO'nun katkısı ve desteği olmadan savunma ve güvenliklerini arzu edilen düzeyde sağlayamayacaklarını bildikleri halde, uyguladıkları ABD politikalarından dolayı olumsuz davranışlarını sürdürdükleri de görülmektedir.

2007 ve 2008 Zirvelerinden çıkan sonuçlara ve eylem planlarına baktığımızda yakın gelecek içinde NATO'da, Füze Kalkanı Projesinin gerçekleştirilmesi, Rusya ile olan ilişkilerin geliştirilmesi, küresel terörizmle mücadele, Ukrayna, Gürcistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Kosova ile genişleme, Deniz Haydutluğunu Önleme, Akdeniz Diyalogu gibi İttifak dışı ülkelerle ortaklık ve işbirliğinin geliştirilmesi faaliyetleri gibi hem siyasi hem de askeri konularda yeni kararların alınacağı ve yeni stratejilerin oluşturulacağını söylemek mümkündür.

Günümüzde ortak bir tehdit olmadığı için 5. madde'nin uygulanmasında sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Afganistan buna bir örnek teşkil etmektedir. Birçok ülke, halkına Afganistan'a neden çarpışmaya gidildiğini izahta güçlük çekmektedir. Bu nedenle NATO, operasyonların gerekliliği konusunda ülke kamuoylarını ikna edebilecek "insanlığın, demokrasinin, barışın, istikrarın sağlanması ve korunmasının, düzensizliğin ortadan kaldırılmasının önemi, düzensizlik ve istikrarsızlığın kendi ülkelerine de yansıtılabileceği ve tedbir alınması gerektiğinin izahı gibi" argümanlar ve formüller üzerinde çalışmalıdır.⁵⁹

3-4 Nisan 2009 tarihlerinde Fransa'nın Strasbourg ve Almanya'nın Kehl komşu kentlerinde NATO'nun 60. Yılı'nın da kutlanacağı bir zirve gerçekleştirilecektir. Zirvenin Fransa ve Almanya'da ortaklaşa yapılıyor oluşu, Fransa-Almanya dayanışması şeklinde de algılanabilmektedir. Bu zirve ile NATO'lu müttefiklerin devlet ve hükümet başkanları bir araya geleceklerdir. ABD Başkanı Obama'nın da ilk defa katılacağı zirvede Arnavutluk ve Hırvatistan'ın üyelikleri onaylanacaktır. Böylece 26 olan üye sayısı 28'e ulaşmış olacaktır.⁶⁰ Fransa'nın askeri kanada dönmesi konusu da bu zirvede önemli bir konu olarak ele alınacaktır.

Geleceğe yönelik yeni bir konu da "Çoklu Gelecek Projesi"dir. Çoklu Gelecek Projesinin amacı, güvenlik boyutunda geleceği anlamak, tartışmak, NATO üyesi ülkeler arasında işbirliğini geliştirmek, savunma planlamaları yapmak olarak belirtilmiştir. Projenin şekillendiricileri ise uluslararası ihtilaf, ekonomik entegrasyon, asimetri, devlet kapasitesi, kaynak paylaşımı, ideolojik mücadele, iklim değişikliği, teknoloji kullanımı ve demografik gelişmelerdir.⁶¹

Geleceğe yönelik bir başka strateji ise NATO'nun yayılmacılığı esas alacak yeni planlamalarıdır. Amaç, açıkça ifade edilmese de ABD jeostratejik girişimlerine Avrupa'nın katkısını genişletmek, enerji kaynaklarını ve yollarını kontrol altına almak, yükselen güçler Rusya ve Çin'i çevrelemektir. Bu amaçlara ulaşabilmek için de ABD, NATO ve AB arasındaki işbirliğinin güçlendirileceği ve rekabetin ortadan kaldırılmasına ilişkin adımlar atılacağı anlaşılmaktadır. Proaktif stratejinin benimsenmesi öngörülürken, nükleer önleyici darbe konsepti de bu stratejiye dâhil edilmektedir.

Geleceğe ilişkin NATO'nun taahhütleri git-tikçe artmakta, hatta birçok konu BM'nin sorumluluk sahasına girmektedir. NATO ar-

tık alan dışına çıkmıştır. Bu durum akıllara NATO'nun BM'nin yerine geçmekte olduğuna dair şüpheler yaratmaktadır. Adının Kuzey "Atlantik Paketi" mi, yoksa "Ortak Güvenlik Paketi" mi, olduğu, hâlihazırdaki isminin bile artık mevcut durumu yansıtmadığına ilişkin değerlendirmeler de yapılmaktadır.⁶²

ABD'nin güvenlik stratejisi bağlamında NATO'nun merkezi bir rol oynamaya devam etmesini arzu ettiği, ancak bunun AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki hamlelerini engelleme anlamına gelmeyeceği düşünülmektedir. Atlantik'in iki yakasına egemen olan "ekonomik, politik ve sosyo-kültürel çok boyutlu etkileşim ve analiz yeteneğinin" Transatlantik ilişkilerin geliştirilmesine olumlu katkıları olacağı değerlendirilmektedir.⁶³

Türkiye'nin, 21. yüzyılda büyük devletlerin çıkar çatışmalarının yaşandığı bölgesel krizlerin merkezinde yer alan bir devlet olarak, bu krizlerden etkilenmemesi, güvenliğini sağlayabilmesi ve bölgede etkili olabilmesi için NATO ve AGSP açılımlarında politik ve askeri olarak etkili bir şekilde yer alması önem arz etmektedir. Ancak bu hususun kendi inisiyatifini ile oluşturabileceği bölgesel ve küresel ilişkilere engel teşkil etmemesi de en az bunun kadar önemlidir.

Uluslararası ortamın önümüzdeki 25-30 yıl içinde tek kutupluluktan çok kutupluluğa doğru bir değişim süreci yaşayacağı, bu kapsamda Rusya, Çin, Hindistan ve bir ölçüde de Japonya'nın bu kutupları oluşturabileceği, AB'nin bir kutup olabilme niteliğinin zayıf bir ihtimal olduğu düşünülmektedir. NATO'nun da AB gibi genişlemesini sürekli tutması halinde ve ABD etkisi de azaldıkça karar alma sürecinde karşılaşacağı sıkıntılar nedeniyle önceki gücünü muhafaza edebileceği konusunda tereddütler bulunmaktadır. Özellikle NATO'nun barış adına alan dışına çıkması, BM kontrolünde olmadığı takdirde önemli sıkıntılar yaratabilecektir. Bu neden-

le Türkiye'nin NATO ile olan ilişkilerinin yanında diğer faktörleri de gözetmesinde yarar görülmektedir. Ancak yine de Atlantik ötesi ilişkilerin ve bu çerçevede NATO'nun temel güvenlik platformu olarak güçlendirilmesinin Türkiye'nin çıkarlarına uygun düştüğü varsayılmaktadır.

NATO içerisinde karar alma süreçlerini incelediğimizde üye 26 ülkenin de eşit oy hakkı olduğu ve kararların oybirliği ile alındığı bilinmektedir, Türkiye'nin de bu karar alma mekanizması içerisinde kendi ulusal çıkarlarına ters düşen bir kararın çıkmasını tek başına engelleme gücüne sahip olduğu da bilinen bir gerçektir. Karar alma sürecinde 25 ülkenin diğer ülkeden daha güçlü, daha yetkili olduğu söylenemez. Oybirliği mekanizmasının böyle bir avantajı vardır. Asıl önemli olan husus Türkiye'nin ne istediğini ve ne istemediğini tam olarak ortaya koymasıdır. Bunun özünde dış politika konularında karar alma mekanizması içerisinde görevli olan makamların mutabakat içinde olması yatmaktadır. Eğer bu sağlanırsa, NATO içerisinde Türkiye, kendini daha iyi bir şekilde ifade edebileceğini bulabilecek ve NATO platformuna getirmek istediği konuları, ittifak ülkeleriyle müzakere edebilme ortamı yakalayabilecektir. Bu konuda Türkiye'nin Fransa'nın NATO'nun askeri kanadına dönüşünde takınacağı tavır bir örnek olarak verilebilir. Fransa, Türkiye'nin AB müzakere sürecini tıkayan, Parlamento'sunda Ermeni soykırımını kabul eden, İkinci Körfez Savaşında Patriot füzelelerinin Türkiye'ye gelmesini önlemeye çalışan ve diğer çeşitli konularda da Türkiye aleyhine hareket eden bir ülke konumundadır. Fransa, askeri kanada dönmesinin yanında Virginia ve Madrid'deki komutanlıkların da kendisine verilmesi istemektedir. Türkiye bu hassasiyetleri, Fransa'nın askeri kanada dönmesinde doğrudan veya dolaylı bir şekilde gündeme getirilebilir ve tavrını geliştirecek ortama göre ulusal çıkarlarımız yönünde gösterebilir. Diğer taraftan, ulusal çıkarları göz ardı etmeksiz-

zin NATO'nun etkisizleştirilmesi yerine güçlendirilmesi, aynı ortak değerleri taşıyan üye ülkelerin güvenlik ihtiyaçlarına katkı sağlayan bir siyasi-askeri güvenlik örgütü olarak geliştirilmesinde de yarar görülmektedir.

Atlantik ötesi ilişkilerin tamir edilmesi, Türkiye'nin jeopolitik önem ve işlevinin daha iyi algılanmasına ve uluslararası güvenliğe katkısının daha iyi değerlendirilmesine yardımcı olacaktır. Türkiye, NATO'yu Transatlantik ilişkilerin temel politik askeri yapısı olarak görmektedir.⁶⁴ Bu nedenle henüz bu ittifakın yerini doldurabilecek köklü bir yapı bulunmadığından, NATO İttifakı'na önem vermeye devam etmektedir. Ancak diğer taraftan NATO'nun ve dünyadaki tehdit algılamalarının, Türkiye'nin bu ittifaka girdiği ortamda olmadığı, Soğuk Savaşı müteakip ittifakın daha çok ABD amaçlarına uygun hareket ettiği, Türkiye'nin bu ittifaka eskisi gibi ihtiyacı bulunmadığı, bu nedenle NATO'ya sa-

dakat derecesinde bir bağlılığın ve bağımlılığın olmasına gerek olmadığı, NATO konusunun denge politikaları çerçevesinde yürütülmesinin Türkiye'nin menfaatlerine daha uygun olacağı da değerlendirilmektedir. Türkiye'nin NATO'ya fazla güvenmeden, ancak NATO'nun içinde kalarak ulusal çıkarlarına uygun hareket etmesi, NATO'yu ülkelerle çeşitli konuları müzakere edebilecek, istikrarlı ve geniş bir platform olarak görmesi, çıkarlarına uygun olmayan konularda "veto" hakkını kullanması veya bunun karşılığında başka bir çıkar sağlaması uygun bir yaklaşım tarzı olacaktır. Türkiye'nin bundan sonra kendisini merkeze alan, çevre ülkeleri, Rusya Federasyonu, Kafkasya, Orta Asya ve hatta Şangay İşbirliği Örgütü ile diyalog içinde olan çok taraflı bir dış politika uygulamasının yararlı olacağı kıymetlendirilmektedir. Güvenlik politikalarının da NATO'yu dışlamadan ancak yukarıdaki çerçevede ele almasının ve yürütülmesinin gerekli olduğuna inanılmaktadır.

- 1 Yılmaz Tezkan, Siyaset, Strateji ve Milli Güvenlik, Ülke Kitapları, İstanbul, 2000, s. 36-39.
- 2 Turan Morali'nin "NATO Stratejisindeki Değişim ve Gelişmeler" konulu, 11 Mayıs 2004 tarihli, ASAM 24. Jeopolitik Tartışma Toplantısı'nda yaptığı konuşmasından, s. 10.
- 3 Ali Karaosmanoğlu'nun "NATO Stratejisindeki Değişim ve Gelişimler" konulu, 11 Mayıs 2004 tarihli, ASAM 24. Jeopolitik Tartışma Toplantısı'nda yaptığı konuşmasından, s. 10.
- 4 Armağan Kuloğlu ve Fatma Elif Salkaya, "Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye", Stratejik Analiz, Cilt 4, No.48, Nisan 2004, s. 25.
- 5 Ibid, s. 23.
- 6 Serhat Erkmen, "ABD, Büyük Orta Doğu ve Türkiye", Stratejik Analiz, Cilt 5, sayı 52, Ağustos 2004, s.25.
- 7 Armağan Kuloğlu ve Fatma Elif Salkaya, "Büyük Ortadoğu Projesi ...", s. 27.
- 8 Serhat Erkmen, "ABD, Büyük Ortadoğu ...", s. 26.
- 9 Armağan Kuloğlu ve Fatma Elif Salkaya, "Büyük Ortadoğu Projesi ...", s. 28.
- 10 Armağan Kuloğlu, "NATO'nun Doğu'ya Doğru Genişlemesi, Değişen NATO ve Bu Değişimde Enerjinin Rolü", Stratejik Analiz, Cilt 5, No. 54, Ekim 2004, s. 49-54.
- 11 Tom Barry, "Long Live NATO", 2 Nisan 2004, <http://www.lewrockwell.com/corvorig4/barry-tom4.html>, (Son Erişim Tarihi) 25 Nisan 2004.
- 12 Richard Haass, "The New Middle East", Kasım/Aralık 2006, <http://www.foreignaffairs.org/20061101faessay85601/richard-n-haass/the-new-middle-east.html>, (Son Erişim Tarihi) 25 Şubat 2009.
- 13 George Friedman, "Obama Enters the Great Game", 19 Ocak 2009, http://www.stratfor.com/weekly/20090119_obama_enters_great_game, (Son Erişim Tarihi) 5 Şubat 2009.
- 14 Ibid.
- 15 Reuters, "US send more troops to flagging Afghan War", 19 Şubat 2009, <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11033563>, (Son Erişim Tarihi) 19 Şubat 2009.
- 16 George Friedman, "Obama Enters the Great ...", 19 Ocak 2009.
- 17 Nerdun Hacıoğlu, "Rus işi NATO", 6 Şubat 2009, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=10939845&tarih=2009-02-06>, (Son Erişim Tarihi) 7 Şubat 2009.
- 18 NATO Genel Sekreter Yardımcısı Jean François Bureau'nun 30 Ocak 2009 tarihinde düzenlenen 17. Uluslararası Antalya Güvenlik ve İşbirliği Konferansındaki konuşmasından.
- 19 Armağan Kuloğlu, "Obama Yönetiminin Afganistan'da Başarı Şansı", 30 Aralık 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1691, (Son Erişim Tarihi) 5 Ocak 2009.
- 20 UN Security Council Resolution 1559, 2 Eylül 2004, <http://www.mideastweb.org/1559.htm>, (Son Erişim Tarihi) 15 Şubat 2009.
- 21 Presidents Meets with EU leaders, 22 Şubat 2005, <http://www.euractiv.com/en/security/bush-visit-meets-cautious-expectations/article-13574>, (Son Erişim Tarihi) 25 Şubat 2005.
- 22 Prof. Dr. Erol Manisalı, "Avrupa-Amerika Yakınlaşması ve Sistem", Cumhuriyet, 11 Mart 2005.
- 23 Bahadır Kaleağası, "Bush'tan sembolik ziyaret", 11 Mart 2005, <http://www.radiikal.com.tr/haber.php?haberno=143242>, (Son Erişim Tarihi) 26 Şubat 2009.
- 24 Merkez bölgesi olarak adlandırılan alan batıda Volga, doğuda Sibirya, güneyde Himayalar, kuzeyde Kuzey Buz Denizi arasında kalan alandır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hüsmen Akdeniz, "Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Kapsamında Küreselleşmenin Geleceği ve Türkiye", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 1, No. 2, Eylül 2003.
- 25 Armağan Kuloğlu ve Fatma Elif Salkaya, "Büyük Ortadoğu Projesi ...", s. 25.
- 26 Nejdet Demiral, "Büyük Ortadoğu Projesinde Kafkasya", 18 Mayıs 2004'te Boğaziçi Üniversitesinde sunulan tebliğden.
- 27 Armağan Kuloğlu ve Fatma Elif Salkaya, "Büyük Ortadoğu Projesi ...", s. 25-26.
- 28 TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mustafa Aydın'ın 30 Ocak 2009 tarihinde düzenlenen 17. Uluslararası Antalya Güvenlik ve İşbirliği Konferansındaki konuşmasından.
- 29 "Armağan Kuloğlu ile yapılan röportaj", Cumhuriyet Gazetesi, 4 Temmuz 2004
- 30 Ivan Scott, "Pentagon Report", 24 Ağustos 2004, <http://www.federalnewsradio.com/index.php?nid=90>, (Son Erişim Tarihi) 28 Ağustos 2004.
- 31 Hasret Çomak, "Güvenliğin Yeni Boyutları, NATO ve Türkiye" konulu konferanstan, TASAM konferans salonu, 13 Mayıs 2006.
- 32 Ibid.
- 33 "NATO Savunma Bakanları Toplantısında, Afganistan konusunda uzlaşma sağlandı" 10 Ekim 2008, <http://www.netgazete.com/newsdetail.aspx?nID=534649>. (Son Erişim Tarihi) 27 Şubat 2009.
- 34 "NATO toplantısı Brüksel'de başladı", 14.05.2008, <http://www.guncel.net/gundem/dunya/2008/05/14/>, (Son Erişim Tarihi) 27 Şubat 2009.

- 35 NATO Genel Sekreteri Lord Robertson'dan Milliyet'e açıklamalar "Terör hiçbir zaman başarıya ulaşamayacak", Milliyet, 13 Mayıs 2006.
- 36 Gnkur. Bşk. Org. Hilmi Özkök'ün Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Açış Konuşmasından, Ankara, 28 Haziran 2005.
- 37 NATO Gen. Sek. Colston'un Ankara Bilkent Otel'deki "Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği" başlıklı sempozyumundaki konuşmasından, 24 Mart 2006 .
- 38 BBC Turkish.com "Sofya'daki NATO zirvesi sona erdi" , 28 Nisan 2006, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/04/060428_nato.shtml, (Son Erişim Tarihi) 24 Şubat 2009.
- 39 Fatih Karaosmanoğlu, "İttifak vizyonunu yeniledi", 7 Temmuz 2004, www.radikal.com.tr/haber.php?haberno121483, (Son Erişim Tarihi) 20 Şubat 2009.
- 40 Gnkur. Bşk. Org. Hilmi Özkök'ün " Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Açış Konuşması", 28 Haziran 2005 ve "Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu Açış Konuşması"ndan, 23 Mart 2006.
- 41 Gökçen Oğan ve Ergun Mengi, "NATO'nun Afganistan Görevi ve Türkiye'nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme", Stratejik Analiz, Sayı 98, Haziran 2008, s. 65-66.
- 42 T.C. Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün 30 Ocak 2009 tarihinde düzenlenen 17. Uluslararası Antalya Güvenlik ve İşbirliği Konferansındaki konuşmasından.
- 43 Armağan Kuloğlu, "ABD Montrö'yü Yine Zorluyor", 21 Ağustos 2008, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1573, (Son Erişim Tarihi) 18 Şubat 2009.
- 44 Ibid.
- 45 E. Büyükelçi CHP Milletvekili Dr. Onur Öymen'in 31 Ocak 2009 tarihinde düzenlenen 17. Uluslararası Antalya Güvenlik ve İşbirliği Konferansındaki konuşmasından.
- 46 Yılmaz Aklar, "Yeni Bush Yönetiminin Atlantik Ötesi (Trans Atlantik) İlişkilerinin Değerlendirilmesi", Stratejik Analiz, Cilt 6, Sayı 61, Mayıs 2005, s. 57.
- 47 Yılmaz Aklar, "NATO Riga Zirvesi: Ne NATO'yla, ne de NATO'suz", Stratejik Analiz, cilt 7, sayı 81, Ocak 2007, s. 62.
- 48 Erhan Türbeder, "NATO Bükreş Zirvesi ve Balkanlar", Stratejik Analiz, cilt 9, sayı 91, Mayıs 2008, s. 6-7.
- 49 Erhan Türbeder, "NATO Bükreş Zirvesi ve Balkanlar", Stratejik Analiz, cilt 9, sayı 91, Mayıs 2008, s. 6-7.
- 50 Habibe Kader, "NATO Toplantısı Sonrası Notlar", 8 Aralık 2008, www.usakgundem.com, (Son Erişim Tarihi) 24 Ocak 2009.
- 51 Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
- 52 "NATO Savunma Bakanları Polonya'nın Krakow şehrindeki toplantısında bugün NATO-Gürcistan komisyonu toplantısı yapıldı.", 20 Şubat 2009, <http://www.iha.com.tr/haber/Dunya/57661-H-4/Nato-gurcistan-toplantisi-basladi>, (Son Erişim Tarihi) 22 Şubat 2009.
- 53 "NATO'da Afgan Rüzgârı", 6 Mart 2009, <http://www.milliyet.com.tr/Dunya/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArxiv&ArticleID=1067705&Kategori=dunya&b=&ver=44>, (Son Erişim Tarihi) 7 Mart 2009.
- 54 Kurt Volker, ABD Dışişleri Bakanı Avrupa ve Avrasya'dan Sorumlu Yardımcısı, "Atlantik Ötesi Güvenlik: NATO'nun Bugünkü Önemi Trans atlantic security:7The Importance of NATO Today" 23 Şubat 2006, <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2006/62073.htm>, (Son Erişim Tarihi) 25 Şubat 2006, s. 4.
- 55 Yılmaz Aklar, " NATO Riga Zirvesi: Ne NATO'yla, ne de NATO'suz", Stratejik Analiz, cilt 7, sayı 81, Ocak 2007, s. 66.
- 56 Zbigniew Brzezinski, Tercih, Çev. Cem Küçük, Ankara, İnkılâp kitapevi, 2005, Orijinal baskı, C2004,s. 269.
- 57 Çağrı Erhan, "NATO Niçin Bir Küresel Örgüt Haline Gelmelidir", Ocak 2004, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=188>, (Son Erişim Tarihi) 10 Şubat 2004.
- 58 Nüzhet Kandemir, "Stratejik Öngörü 2023: Cumhuriyetin 100. yılında Dünya ve Türkiye", Stratejik Analiz, Kasım 2006, sayı 79, s. 17-16.
- 59 Milliyet Gazetesi Köşe Yazarı Semih İdiz'in 31 Ocak 2009 tarihinde yapılan 17. Uluslararası Antalya Güvenlik ve İşbirliği konferansındaki konuşmasından..
- 60 "NATO'nun 60. Yılı kutlamaları", 9 Ocak 2008, www.aa.com.tr, Anadolu Ajansı, (Son Erişim Tarihi) 10 Ocak 2008.
- 61 Sinem Kaya, 28 Kasım 2008, Genelkurmay SAREM Bşk.lığı bünyesinde Çoklu Gelecek Projesi hakkında kurum için bilgi notu.
- 62 Emekli Subaylar Derneği Bşk. E. Tümğ.Rıza Küçükkoçlu'nun 31 Ocak 2009 tarihinde düzenlenen 17. Uluslararası Antalya Güvenlik ve İşbirliği Konferansındaki konuşmasından .
- 63 Yılmaz Aklar, "NATO Riga Zirvesi: Ne NATO'yla, ne de NATO'suz", Stratejik Analiz, cilt7, sayı 81, Ocak 2007, s. 66.
- 64 Ibid, s. 67.

